

G

Guidelines for a Rehabilitation of Old Community on a Small Island: A Case Study of Koh Rat, Donsak District, Surat Thani Province, Thailand

Nara Phongphanich^{1,*} Sutee Srifa² and Chatchai Pongpichitchai³

Received: April 14, 2020 Revised: June 23, 2020 Accepted: October 12, 2020

Abstract

This study aims to study the following three objectives, including (1) to explore key issues and potential of an old community rehabilitation; (2) to promote a process of participation between the public sector and local government organization in preparing a community master plan; and (3) to set the guidelines for improvement and rehabilitation of the old community area of Koh Rat community, Donsak district, Surat Thani province. The Community Planning (CAP) and the Participatory Action Research (PAR) are applied to create the research framework. The research tools include geo-social mapping, interviews and questionnaires. A survey and focus groups are used for data collection with 67 participants to create an understanding of the community. The data are analyzed based on contents and descriptive statistics. Results of the key issues and potential of the community can be divided into three aspects, including the physical-environment, socio-culture and political-economics. A research working group collaborated to analyze, design, and create a community command and a community master plan. This group established the guidelines for an old community rehabilitation of Koh Rat, including 13 action plans and guidelines for the number of improvements 37 activities. In addition, this group collaborated to push the results of study to be a policy of the local government organization for further practical implementation.

Keywords: old community rehabilitation, Koh Rat, Surat Thani province, community action planning, participatory action research

¹ Community Development Program, Faculty of Humanities and Social Sciences, Suratthani Rajabhat University

² Ban Koh Rat School, Moo 3, Ban Koh Rat, Donsak Sub-district, Donsak District, Surat Thani Province

³ Office of the Village Headman, Moo 3, Ban Koh Rat, Donsak Sub-district, Donsak District, Surat Thani Province

* Corresponding author. E-mail: pnarascape@gmail.com



นวัตกรรมการปรับปรุงฟื้นฟูย่านชุมชนเก่า บนเกาะขนาดเล็ก: กรณีศึกษาชุมชนเกาะแสด อำเภอดอนสัก จังหวัดสุราษฎร์ธานี

นรา พงษ์พานิช^{1*} สุธี ศรีฟ้า² และ ฉัตรชัย พงศ์พิชิตชัย³

วันรับบทความ: April 14, 2020 วันแก้ไขบทความ: June 23, 2020 วันตอบรับบทความ: October 12, 2020

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจสภาพปัญหาและศักยภาพย่านชุมชนเก่า ผ่านการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมระหว่างประชาชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ เพื่อจัดทำผังแม่บทชุมชนและกำหนดแนวทางการปรับปรุงฟื้นฟูย่านชุมชนเก่าของชุมชนเกาะแสด อำเภอดอนสัก จังหวัดสุราษฎร์ธานี ด้วยการประยุกต์ใช้ “การวางแผนเชิงปฏิบัติการโดยชุมชน” และ “การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม” เป็นกรอบการดำเนินงาน โดยเริ่มจากวิธีการระดมสมองคณะทำงานเพื่อศึกษาและสำรวจชุมชนผ่านการใช้แผนที่เดินดินและนำมาวิเคราะห์ข้อมูลอย่างง่าย เพื่อสร้างความเข้าใจในภาพรวมของชุมชน แล้วนำข้อมูลที่ได้มาร่วมกันออกแบบและจัดทำแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง และแบบสอบถามในแบบตารางสำรวจที่มีชุดคำถามแบบปลายปิด เพื่อเก็บข้อมูลกลุ่มตัวอย่างจากตัวแทนครัวเรือนละ 1 คน จำนวน 67 คน ด้วยวิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง แล้วนำข้อมูลมาวิเคราะห์เนื้อหาและสถิติเชิงพรรณนา ผลการศึกษา พบว่า สภาพปัญหาและศักยภาพของชุมชนแบ่งออกเป็น 3 ด้านสำคัญ ได้แก่ ด้านกายภาพ-สิ่งแวดล้อม ด้านสังคม-วัฒนธรรม และด้านนโยบาย-เศรษฐกิจ ซึ่งคณะทำงานได้ร่วมกันวิเคราะห์ ออกแบบ และจัดทำเป็น “บัญญัติชุมชน” และ “ผังแม่บทชุมชน” พร้อมทั้งกำหนดเป็นแนวทางการปรับปรุงฟื้นฟูย่านชุมชนเก่าของชุมชนเกาะแสด ได้แก่ “แผนปฏิบัติการ” จำนวน 13 โครงการ และแนวทางการปรับปรุงฟื้นฟู จำนวน 37 กิจกรรม เพื่อผลักดันเป็นนโยบายในระดับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสู่การปฏิบัติจริง

คำสำคัญ: การฟื้นฟูย่านชุมชนเก่า เกาะแสด จังหวัดสุราษฎร์ธานี การวางแผนเชิงปฏิบัติการโดยชุมชน การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

¹ สาขาวิชาการพัฒนาชุมชน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี

² โรงเรียนบ้านเกาะแสด หมู่ที่ 3 บ้านเกาะแสด ตำบลดอนสัก อำเภอดอนสัก จังหวัดสุราษฎร์ธานี

³ ที่ทำการผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 3 บ้านเกาะแสด ตำบลดอนสัก อำเภอดอนสัก จังหวัดสุราษฎร์ธานี

* Corresponding author. E-mail: pnarascope@gmail.com

บทนำ

สาเหตุสำคัญในการปรับปรุงฟื้นฟูย่านชุมชนเก่า เกิดจากความยากลำบากในการพัฒนา อันเนื่องมาจากการขาดการวางแผนการพัฒนาในเชิงกายภาพ-สิ่งแวดล้อม เกิดกิจกรรมการพัฒนาที่มากจนเกินไป และเกิดความหนาแน่นของที่อยู่อาศัย เกิดการใช้ประโยชน์ที่ดินอย่างไร้ทิศทางและมาตรการควบคุมในย่านชุมชนเก่า ทำให้การพัฒนาพื้นที่ในด้านสาธารณูปโภคและสาธารณูปการมีค่าใช้จ่ายสูงมาก รวมทั้งความขัดแย้งในเชิงนโยบาย-เศรษฐกิจ และเชิงสังคม-วัฒนธรรม เนื่องมาจากการเพิ่มขึ้นหรือการลดลงของประชากรและความเจริญทางเศรษฐกิจในชุมชน จนส่งผลให้เกิดความเสื่อมโทรมทางกายภาพ การละทิ้งถิ่นฐานเพื่อออกไปประกอบอาชีพและหารายได้ใหม่ ๆ และทำให้ขาดการสืบสานลักษณะทางสังคม วิถีชีวิต มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมตามมาจากการศึกษาการปรับปรุงฟื้นฟูย่านชุมชนเก่าทั้งในระดับโลก ระดับประเทศ และระดับชุมชน พบว่า มีอยู่หลายพื้นที่ โดยการศึกษาครั้งนี้ได้หยิบยกกรณีตัวอย่างในระดับโลก คือ เมืองคานาซาวา ประเทศญี่ปุ่น เป็นเมืองหลวงของจังหวัดอิซึกาวา ตั้งอยู่ทางตอนกลางของภูมิภาคโฮคุริคุบนเกาะฮอนชู เมืองแห่งนี้ได้รับการยกย่องจากองค์การเพื่อการศึกษา วิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติให้เป็น “เมืองแห่งงานหัตถกรรมและศิลปะพื้นบ้าน” ซึ่งมีมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่โดดเด่นและยาวนานมากกว่า 300 ปี (อรทัย ก๊กผล, 2559) สำหรับการปรับปรุงฟื้นฟูย่านชุมชนเก่า พบว่า เมืองคานาซาวามีกระบวนการบังคับใช้กฎหมายท้องถิ่นในเรื่องการอนุรักษ์ย่านประวัติศาสตร์ โดยมีข้อกำหนดทางด้านผังเมือง ร่วมกับการสร้างแรงจูงใจทางเศรษฐศาสตร์ และการใช้หลักการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนที่ประกอบด้วย ภาคประชาชน ภาคผู้ประกอบการธุรกิจ และภาคผู้บริหารท้องถิ่น เพื่อเข้ามาขับเคลื่อนงานครั้งนี้ให้ไปในทิศทางเดียวกัน (ยงธนิศร์ พิมลเสถียร, 2557) ส่งผลให้มีการกำหนดเป้าหมายสำคัญ คือ การสร้างเอกลักษณ์ของเมืองคานาซาวาให้มีความโดดเด่นและเป็นที่รู้จักไปทั่วโลก ผ่านการวางนโยบายทางวัฒนธรรมที่สอดคล้องกับสภาพทางกายภาพ สังคม เศรษฐกิจของเมืองคานาซาวา สนับสนุนการพัฒนาและการต่อยอดเพื่อเชื่อมโยงอุตสาหกรรมงานฝีมือพื้นถิ่นสู่ระดับสากล จำนวน 26 อุตสาหกรรม ซึ่งมีธุรกิจที่เกี่ยวกับอุตสาหกรรมนี้กว่า 800 บริษัท ทำให้เกิดการจ้างงานขึ้นประมาณ 3,000 ตำแหน่ง อีกทั้งยังมีกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับงานฝีมือและงานหัตถกรรมให้แก่คนรุ่นใหม่ผ่านสถาบันการศึกษา มีการจัดตั้งศูนย์ศิลปะ และพิพิธภัณฑ์ศิลปะร่วมสมัยศตวรรษที่ 21 ที่มีการแสดงผลงานหัตถกรรมและศิลปะการแสดงแบบดั้งเดิมต่าง ๆ และยังคงส่งผลดีต่อการพัฒนาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวอีกด้วย (กรวรรณ รุ่งสว่าง, 2560; อรทัย ก๊กผล, 2559)

นอกจากนี้ กรณีตัวอย่างในการปรับปรุงฟื้นฟูย่านชุมชนเก่าที่ได้รับการกล่าวถึงทั้งในระดับประเทศ และระดับชุมชนอยู่บ่อยครั้ง คือ “ย่านชุมชนเก่าเชียงใหม่” ตำบลเชียงใหม่ อำเภอเชียงใหม่ จังหวัดเลย ซึ่งพบว่า เป็นชุมชนเก่าริมแม่น้ำโขงที่มีประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานมาตั้งแต่สมัยอาณาจักรล้านช้าง เป็นพื้นที่ที่มีมิติด้านวิวัฒนาการที่หลากหลายและต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน สำหรับการปรับปรุงฟื้นฟูย่านชุมชนเก่าเชียงใหม่ พบว่า มีการจัดตั้งคณะกรรมการพัฒนาเมืองที่ประกอบด้วยหน่วยงานเทศบาลตำบลเชียงใหม่ เครือข่ายระดับจังหวัด หน่วยงานพัฒนาเอกชน ตัวแทนชุมชน นักการเมืองท้องถิ่น ผู้ทรงคุณวุฒิทางการศึกษา และคณะทำงานภาคประชาชน โดยคณะกรรมการฯ ได้ร่วมกันกำหนดเป้าหมาย รูปแบบ และแผนปฏิบัติการปรับปรุงฟื้นฟูย่านชุมชน

เก่าเมืองเชียงคานขึ้นมา ซึ่งผลการดำเนินงานก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงใน 3 มิติ คือ (1) การฟื้นฟูกระบวนการทางสังคมและองค์กร ที่เป็นการฟื้นฟูและพัฒนารากฐานของสังคมโดยการจัดตั้งสภาเด็กและเยาวชน กลุ่มสตรีและองค์กรต่าง ๆ ในแต่ละชุมชน (2) การฟื้นฟูทางเศรษฐกิจ มีการสนับสนุนการก่อตั้งกลุ่มองค์กรชุมชน และกลุ่มอาชีพต่าง ๆ เช่น การก่อสร้างอาคารที่ทำการร้านชุมชนในที่ดินของกรมธนารักษ์ การจัดตั้งกลุ่มอาชีพช่างตีเหล็ก กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต กลุ่มทอผ้า กลุ่มนวดแผนไทย เป็นต้น และ (3) การฟื้นฟูทางสภาพแวดล้อมและที่อยู่อาศัย ที่มีการจัดทำแผนปรับปรุงฟื้นฟูย่านชุมชนเก่าร่วมกันระหว่างคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ผังเมืองและนฤมิตศิลป์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม กับเทศบาลตำบลเชียงคาน โดยขอการสนับสนุนงบประมาณจากทางสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) ภายในเงื่อนไขของโครงการบ้านมั่นคง ทั้งนี้ ยังมีการออกข้อกำหนดเทศบัญญัติเทศบาลตำบลเชียงคาน พ.ศ. 2553 ในเรื่องข้อกำหนดและข้อห้ามที่เกี่ยวกับอาคารในท้องที่เทศบาลฯ อีกด้วย (สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2558)

จากกรณีตัวอย่างในข้างต้น เราสามารถพบเห็นย่านชุมชนเก่าที่กระจายตัวอยู่ทั่วไปในทุกจังหวัดของประเทศไทย และมักจะถูกมองข้ามถึงคุณค่าทางประวัติศาสตร์และสถาปัตยกรรม คุณค่าทางมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม คุณค่าทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมถึงคุณค่าในมิติทางเศรษฐกิจ ซึ่งอาจเป็นเพราะความคุ้นชินที่พบเห็นกันอยู่ทุกวัน แต่หากพิจารณาให้ถี่ถ้วนมากขึ้น “ย่านชุมชนเก่า” นี้มีความสำคัญในการเป็นฐานทุนต่อการศึกษาและพัฒนาทั้งในระดับชุมชน ย่าน เมือง ภูมิภาค และประเทศค่อนข้างมาก เพราะเป็นพื้นที่ทางกายภาพที่แสดงออกถึงลักษณะของการตั้งถิ่นฐาน และรูปแบบของความเป็นมาในการก่อกำเนิดที่แตกต่างกันตามบริบททั้งที่เป็นชุมชนเมืองหรือชุมชนชนบท ต่อเนื่องมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งประจักษ์ได้จากสภาพทางกายภาพที่โดดเด่น (สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2558) โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านวิวัฒนาการของการพัฒนาชุมชนตั้งแต่การอพยพเข้ามา การตั้งถิ่นฐาน การเป็นชุมชน การสร้างบ้านแปงเมือง รวมถึงความสัมพันธ์ของชุมชนกับพื้นที่โดยรอบ ทั้งที่เป็นธรรมชาติและที่มนุษย์สร้างขึ้น (ยงธนิศร์ พิมลเสถียร, 2557; วัชรภรณ์ เครือพันธ์, 2554) ด้วยเหตุนี้ “การปรับปรุงฟื้นฟูย่านชุมชนเก่า” จึงเป็นเรื่องที่ได้รับการกล่าวถึงทั้งในระดับโลก ระดับประเทศ และระดับชุมชนท้องถิ่น ซึ่งระบุถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมของผู้อยู่อาศัยในชุมชนเป็นอันดับแรก การวางแผนแม่บทชุมชน และแนวทางการอนุรักษ์ปรับปรุง ฟื้นฟู และพัฒนาชุมชนเก่าในทุกมิติเป็นลำดับถัดไป (ณพงค์ นพเกตุ, 2554; สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2558)

สำหรับชุมชนบนเกาะขนาดเล็ก ได้รับความสนใจในประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นใหม่สำหรับการพัฒนาชุมชนบนเกาะขนาดเล็กในปัจจุบันนี้ เช่น ภัยคุกคามจากภัยพิบัติและการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ภัยคุกคามจากสารเคมีและของเสียหรือขยะ การลดลงของความหลากหลายทางชีวภาพและระบบนิเวศน์ ที่มีผลต่อความมั่นคงด้านอาหารและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ (United Nations Environment Programme (UNEP), 2014) สำหรับย่านชุมชนเก่าบนเกาะขนาดเล็ก ก็ได้รับผลกระทบจากประเด็นข้างต้น ซึ่งการปรับปรุงฟื้นฟูย่านชุมชนเก่าจึงมีแนวทางการอนุรักษ์ ปรับปรุง ฟื้นฟู และพัฒนาที่ต้องเชื่อมโยงความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน ในการระดมความคิดเห็นเพื่อศึกษา วิเคราะห์ วางแผน และขับเคลื่อนการดำเนินการให้สอดคล้อง

กับบริบทของชุมชน และบรรลุตามแนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืน (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO), 2008)

“ชุมชนเกาะแรต” เป็นชุมชนชาวประมงพื้นบ้าน ตั้งอยู่หมู่ที่ 3 บ้านเกาะแรต ตำบลดอนสัก อำเภอดอนสัก จังหวัดสุราษฎร์ธานี ชุมชนนี้ตั้งอยู่บนเกาะขนาดเล็กในทะเลอ่าวไทย มีพื้นที่รวมทั้งเกาะประมาณ 60 ไร่ ห่างจากชายฝั่งบริเวณบ้านแหลมลิ้นฝางแผ่นดินใหญ่ประมาณ 500 เมตร มีลักษณะภูมิประเทศทั่วไปเป็นภูเขาสูงประมาณ 30 เมตร เหนือระดับน้ำทะเล และมีที่ราบเชิงเขาจรดชายฝั่งทะเลโดยรอบเกาะ ส่วนพื้นที่ทางทิศใต้และทิศตะวันตกเฉียงใต้มีที่ราบเชิงเขาเป็นบริเวณกว้าง พื้นที่ด้านทิศเหนือและทิศตะวันออกเฉียงเหนือมีลักษณะเป็นหินผาสลับกับที่ราบเชิงเขา ชุมชนเกาะแรต ได้รับพระราชทานจากสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี ในการเสด็จมาทรงเป็นประธานเปิดสะพานเฉลิมสิริราชเมื่อวันที่ 13 กรกฎาคม 2553 เพื่ออำนวยความสะดวก และนำความเจริญมาสู่ประชาชนในชุมชนเกาะแรตจนถึงปัจจุบันนี้

ชุมชนเกาะแรต มีบ้านเรือนจำนวนประมาณ 90 ครัวเรือน ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพประมงพื้นบ้านเป็นหลัก และมีอาชีพรอง เช่น แปรรูปผลิตภัณฑ์อาหารทะเล เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำในกระชัง สวนยางพารา และสวนปาล์มน้ำมันบนแผ่นดินใหญ่ ค้าขาย และธุรกิจการท่องเที่ยว เป็นต้น โดยชุมชนเกาะแรตเป็นที่รู้จักกันอย่างกว้างขวางในเรื่องอาหารทะเล และผลิตภัณฑ์อาหารทะเลแปรรูปที่มีคุณภาพมายาวนานกว่า 30 ปี สืบเนื่องจากร้านอาหารที่มีความอุดมสมบูรณ์ทั้งสัตว์น้ำ และความหลากหลายทางชีวภาพในทะเลบริเวณรอบเกาะ อีกทั้งปัจจุบันนี้เรื่องการท่องเที่ยวโดยชุมชนเกาะแรตกำลังได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยว และกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงอีกแห่งหนึ่งของจังหวัดสุราษฎร์ธานีและภาคใต้ จนมีนักท่องเที่ยวและผู้มาเยือนเดินทางเข้ามาพักผ่อนหรือเยี่ยมชมนบนเกาะแห่งนี้ปีละประมาณ 10,000 คน อันเป็นผลมาจากอัตลักษณ์ด้านความสำคัญทางประวัติศาสตร์ เชื้อชาติ ลักษณะทางสังคม วิถีชีวิต และมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่น่าสนใจและที่โดดเด่นของ “ชาวจีนไหหลำ” ที่เป็นบรรพบุรุษของชาวบ้านบนเกาะแรต ซึ่งอพยพมาด้วยเรือสำเภาจนมาถึงเกาะแห่งนี้เมื่อประมาณ พ.ศ. 2413 และตั้งถิ่นฐานพร้อมกับการสร้างศาลเจ้าขึ้นบนเกาะ จนมีพัฒนาการในการสร้างบ้านแปงเมืองเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน ทั้งนี้ เกาะแรตยังมีทัศนียภาพที่สวยงามของท้องทะเลและเกาะแก่งต่างๆ ที่ตั้งอยู่ใกล้เคียง เป็นที่อยู่อาศัยของ “พะยูน” และ “โลมาหลังโหนก” หรือโลมาสีชมพู ซึ่งเป็นสายพันธุ์ที่หายากและใกล้สูญพันธุ์ของประเทศไทย (นรา พงษ์พานิช, สุธี ศรีฟ้า, และฉัตรชัย พงศ์พิชิตชัย, 2559)

อย่างไรก็ตาม จากสภาพปัญหาที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านกายภาพ-สิ่งแวดล้อม ด้านสังคม-วัฒนธรรม และด้านนโยบาย-เศรษฐกิจเป็นอย่างมากและรวดเร็ว ส่งผลกระทบต่อชุมชนเกาะแรตในหลายประเด็นปัญหา เช่น ปัญหาภัยธรรมชาติ ปัญหาการทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมบนเกาะและชายฝั่งทะเล ปัญหาความเสียหายของโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวกต่อประชาชนและนักท่องเที่ยว ปัญหาความหนาแน่นของอาคาร ปัญหาความทรุดโทรมของสิ่งปลูกสร้างที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ ปัญหาการอนุรักษ์วิถีชีวิตชาวประมงพื้นบ้าน และปัญหาการละทิ้งถิ่นฐานเพื่อออกไปประกอบอาชีพและหารายได้ เป็นต้น ประกอบกับสถานการณ์องค์ความรู้เรื่องทางการปรับปรุงฟื้นฟูย่านชุมชนเก่าที่ยังไม่มีหน่วยงานใดเข้ามาถ่ายทอดหรือขับเคลื่อนให้เกิดความตระหนักแก่คนในชุมชนแห่งนี้ การศึกษาครั้งนี้จึงประยุกต์ใช้แนวคิดเรื่องมิติ

ด้านกายภาพ-สิ่งแวดล้อม ด้านสังคม-วัฒนธรรม และด้านนโยบาย-เศรษฐกิจของชุมชนนี้ ด้วยวิธีการศึกษาวิเคราะห์ วางแผน และขับเคลื่อนการดำเนินงานให้สอดคล้องกับบริบทของชุมชน และบรรลุตามแนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืน (UNESCO, 2008) ตลอดจนแนวคิด “การวางแผนเชิงปฏิบัติการโดยชุมชน” และ “การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม” มาเป็นกรอบ การดำเนินงานและกระบวนการของการศึกษา ซึ่งเป็นการสร้างแนวทางการปรับปรุงฟื้นฟูย่านชุมชนเก่าที่ตั้งอยู่บนเกาะที่มีขนาดเล็ก และยังเป็นการต่อยอดจากกรณีตัวอย่างในการสร้างความตระหนักให้คนในชุมชน และเพิ่มองค์ความรู้และทักษะในการบริหารจัดการด้านการอนุรักษ์และการสืบสานลักษณะทางสังคม วิถีชีวิต มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การใช้ประโยชน์ที่ดิน การแปรรูปและจำหน่ายผลิตภัณฑ์พื้นบ้าน การท่องเที่ยว การส่งเสริมสุขภาพและการรักษาความปลอดภัยของชุมชนด้วยการพึ่งพาตนเอง เพื่อนำมาวิเคราะห์ ออกแบบ และจัดทำเป็นบัญญัติชุมชนและผังแม่บทชุมชน พร้อมทั้งกำหนดเป็นแนวทางการปรับปรุงฟื้นฟูย่านชุมชนเก่า ที่นำไปสู่นโยบายขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในการปรับปรุงฟื้นฟูและแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ในการบริหารจัดการเพื่อให้เกิดความยั่งยืน ต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อสำรวจสภาพปัญหาและศักยภาพย่านชุมชนเก่าของชุมชนเกาะแรต อำเภอดอนสัก จังหวัดสุราษฎร์ธานี
2. เพื่อสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมจากภาคประชาชนในการจัดทำผังแม่บทชุมชนและกำหนดแนวทางการปรับปรุงฟื้นฟูย่านชุมชนเก่าของชุมชนเกาะแรต อำเภอดอนสัก จังหวัดสุราษฎร์ธานี
3. เพื่อเสนอแนวทางการปรับปรุงฟื้นฟูย่านชุมชนเก่าของชุมชนเกาะแรต อำเภอดอนสัก จังหวัดสุราษฎร์ธานี ให้นำหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่สู่การปฏิบัติจริง

กรอบแนวคิดของการวิจัย

1. การทบทวนวรรณกรรม

1.1 การวางแผนเชิงปฏิบัติการโดยชุมชน (Community Action Planning: CAP)

“ผังแม่บทชุมชน” จัดว่าเป็นการวางผังเมืองในระดับเล็กที่สุด ซึ่งจะครอบคลุมพื้นที่ในระดับชุมชนหรือหมู่บ้าน (เยาวลักษณ์ จันทมาศ, 2556) ในการจัดทำผังแม่บทชุมชนเป็นกระบวนการค้นคว้าวิจัย การวิเคราะห์ และการสังเคราะห์ เพื่อหาเอกลักษณ์และคุณภาพเฉพาะของพื้นที่ เพื่อพิจารณาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม ข้อดีข้อเสีย และเลือกเอาแผนภูมิที่ดีที่สุดมาใช้ (เดชา บุญค้ำ, 2539) โดยมุ่งเน้นการมีส่วนร่วมจากประชาชนในชุมชนเป็นสำคัญ เพื่อวางกรอบและสร้างเป็นนโยบายการพัฒนาโดยชุมชน (ระหัตร์ โรจนประดิษฐ์, 2554) นอกจากนี้ ยังเป็นการผสมผสานการออกแบบพื้นที่เข้ากับภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ตั้งเอาประเด็นในด้านกายภาพ-สิ่งแวดล้อม ด้านสังคม-วัฒนธรรม และด้านนโยบาย-เศรษฐกิจมาใช้ในการออกแบบ เพื่อให้การพัฒนาชุมชนเป็นไปอย่างมีระเบียบเรียบร้อย (Taylor, 2007) ยิ่งไปกว่านั้น “การวางแผนเชิงปฏิบัติการโดยชุมชน” ถือเป็นกระบวนการจัดทำผังแม่บทชุมชนที่เสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน ผ่านการมีส่วนร่วมของระหว่างกลุ่มใน

ชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง (ณพงศ์ นพเกตุ, 2554) แบ่งเป็น 10 ขั้นตอน คือ (1) การสร้างความเข้าใจในบริบทของชุมชน (2) การสังเกตลักษณะทางกายภาพสังคม และเศรษฐกิจ (3) การสำรวจทรัพยากรของชุมชนที่มีอยู่ (4) การระบุปัญหาและความต้องการ (5) การลำดับความสำคัญของปัญหาและความต้องการ (6) การจัดทำแผนยุทธศาสตร์และแผนปฏิบัติการ (7) การจัดทำแผนดำเนินงาน (8) การจัดทำผังแม่บทชุมชน (9) การกำหนดแผนติดตามและประเมินผล และ (10) การดำเนินการติดตามและประเมินผล (Alameda County Public Health Department (ACPHD), 2004; United Nations Development Programme (UNDP), 2015; United Nations Human Settlements Programme (UN-HABITAT), 2007)

กล่าวโดยสรุป แนวคิดการวางแผนเชิงปฏิบัติการโดยชุมชนเป็นการผสมผสานองค์ความรู้ในการออกแบบเชิงพื้นที่จากการวิเคราะห์และการสังเคราะห์ปัญหาและศักยภาพ รวมทั้งการลำดับความสัมพันธ์ของเหตุการณ์หรือสถานการณ์ที่มีความสำคัญในชุมชน มารวมกับองค์ความรู้ดั้งเดิมของคนในชุมชน ในมิติด้านกายภาพ-สิ่งแวดล้อม ด้านสังคม-วัฒนธรรม และด้านนโยบายเศรษฐกิจ เพื่อนำมาใช้ในการจัดทำผังแม่บทชุมชนแบบมีส่วนร่วม และนำไปสู่การต่อยอดในการสร้างแนวทางการฟื้นฟูย่านชุมชนเก่าของการศึกษาครั้งนี้ ให้เป็นไปอย่างมีระเบียบเรียบร้อย และเกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน

1.2 การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR)

การมีส่วนร่วมถือเป็นหลักการสากลที่อารยประเทศให้ความสำคัญ และเป็นประเด็นหลักที่สังคมไทยให้ความสนใจ สำหรับ “การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม” จึงเป็นการวิจัยที่มุ่งศึกษาและแก้ปัญหาของชุมชน โดยคนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการวิจัย ที่มุ่งเน้นการสร้างศักยภาพให้กับประชาชนเพื่อทำให้ประชาชนพึ่งพาตนเองได้ (วรรณดี สุทธิรินากร, 2557) ซึ่งเป็นการแสวงหาความรู้เพื่อสร้างความเข้าใจและนำไปปรับปรุงสถานการณ์เฉพาะที่พบ และการกำหนดนโยบายกับการปฏิบัติ (Marshall & Rossman, 2006) ซึ่งมีขั้นตอนสำคัญ 3 ขั้นตอน คือ (1) ขั้นตอนเตรียมการประสานชุมชน เพื่อคัดเลือกชุมชนและสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชน ที่จะนำไปสู่ความร่วมมือร่วมใจระหว่างนักวิจัยกับสมาชิกของชุมชน (2) ขั้นตอนมีวิจัย เป็นการศึกษาปัญหาและความต้องการของชุมชน การกำหนดปัญหาและจัดลำดับความสำคัญ การร่วมออกแบบการวิจัย การวิเคราะห์ข้อมูล การนำเสนอข้อมูลต่อชุมชนเพื่อตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล พร้อมกับเสนอข้อคิดเห็นเพิ่มเติม และ (3) ขั้นตอนพัฒนา เป็นขั้นตอนของการปฏิบัติตามแผนและการประเมินผลการพัฒนา (อมรวิรัช นาคกรทรพ และดวงแก้ว จันทรสระแก้ว, 2541)

กล่าวโดยสรุป แนวคิดการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นการเตรียมคนในชุมชนเป้าหมายเพื่อสร้างความเข้าใจและเกิดการรับรู้ถึงความเป็นมาและความสำคัญของการวิจัย และการดำเนินงานวิจัยที่มุ่งเน้นการมีส่วนร่วม และการสร้างพันธมิตรระหว่างกลุ่มในชุมชนรวมทั้งหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยนำไปสู่การพัฒนา ผลักดัน และติดตามผลการดำเนินงานฟื้นฟูย่านชุมชนเก่าแบบมีส่วนร่วมของการศึกษาครั้งนี้

นอกจากนี้ จากการบูรณาการการวางแผนเชิงปฏิบัติการโดยชุมชนและการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม มาสร้างเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัยครั้งนี้ พบว่า ในภาพรวมเป็นการผสมผสานแนวคิดที่สอดคล้อง

กัน เพราะด้วยมีเป้าหมายสำคัญ คือ เรื่อง “การมีส่วนร่วม” จากทุกภาคส่วนที่ประกอบด้วยตัวแทนครัวเรือนละ 1 คน จำนวน 67 คน (จากที่สำรวจ 90 ครัวเรือน) ผู้เชี่ยวชาญและนักวิชาการด้านผังเมืองและผังชุมชน การท่องเที่ยวโดยชุมชน และการวิจัย จำนวน 3 ท่าน คณะทำงาน จำนวน 9 คน และคณะผู้บริหารเทศบาลเมืองดอนสัก จำนวน 5 คน อย่างไรก็ตาม การวางแผนเชิงปฏิบัติการโดยชุมชนมีข้อดีในด้านการลำดับความสำคัญและการสร้างความเข้าใจและทักษะอย่างง่ายและเป็นระบบ ทำให้คนในชุมชนที่ได้เข้าร่วมมีความสนใจ และสามารถขับเคลื่อนการดำเนินงานได้อย่างครบถ้วนทั้ง 10 ขั้นตอน และเกิดการเรียนรู้อย่างเข้าใจ ทั้งนี้ ภายหลังจากดำเนินการศึกษาคั้งนี้ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2559 ส่งผลให้เกิดการขับเคลื่อนโดยคนในชุมชนแห่งนี้ร่วมกับ สถาบันการศึกษาและหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง ซึ่งได้เข้ามาศึกษาและต่อยอดในประเด็นที่เกี่ยวข้อง เช่น การส่งเสริมการท่องเที่ยว การบริหารจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมและภูมิปัญญาการประกอบอาชีพประมงพื้นบ้าน การจัดการขยะในชุมชน เป็นต้น

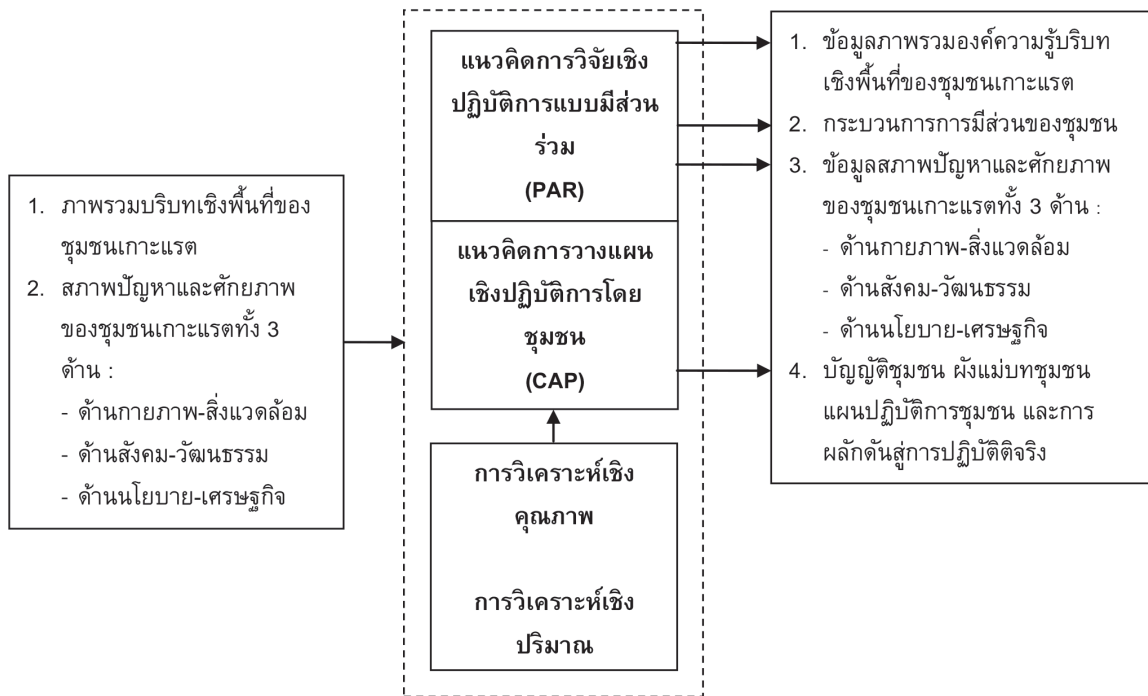
2. แผนภาพกรอบการวิจัย (Research Framework Diagram)

การศึกษาคั้งนี้ ได้กรอบการวิจัยจากการบูรณาการการวางแผนเชิงปฏิบัติการโดยชุมชนและการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (ภาพที่ 1) ซึ่งสามารถสรุปภาพรวมของกระบวนการวิจัย ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การสำรวจภาพรวมบริบทเชิงพื้นที่ของชุมชนเกาะแรต เพื่อให้ทราบถึงสภาพปัญหาและศักยภาพของชุมชนเกาะแรตทั้ง 3 ด้าน ได้แก่ ด้านกายภาพ-สิ่งแวดล้อม ด้านสังคม-วัฒนธรรม และด้านนโยบาย-เศรษฐกิจ

ขั้นตอนที่ 2 การศึกษา การเก็บรวบรวมข้อมูล และการวิเคราะห์ เพื่อกำหนดประเด็นปัญหาและศักยภาพที่สำคัญ ที่เป็นการนำเอาขั้นตอนตามแนวคิดการวางแผนเชิงปฏิบัติการโดยชุมชนที่ประกอบด้วย 10 ขั้นตอนย่อยมาบูรณาการกับแนวคิดการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมที่เป็นการเตรียมคนในชุมชนเกาะแรต เพื่อสร้างความเข้าใจและเกิดการรับรู้ถึงความเป็นมาและความสำคัญของการวิจัย ภายใต้อวิธีการวิจัยแบบผสม โดยเริ่มต้นจากการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อสร้างความเข้าใจต่อประเด็นสำคัญให้ชัดเจนเสียก่อน แล้วจึงนำผลที่ได้มาพัฒนาต่อในการวิจัยเชิงปริมาณ เพื่อเป็นการยืนยันผลของการวิจัย

ขั้นตอนที่ 3 การสังเคราะห์ข้อมูล เป็นการนำผลจากการวิจัยเชิงคุณภาพและการวิจัยเชิงปริมาณมาสังเคราะห์ร่วมกัน เพื่อนำผลที่ได้ไปจัดทำบัญญัติชุมชน แผนยุทธศาสตร์ แผนปฏิบัติการ แผนดำเนินงาน และผังแม่บทชุมชน เพื่อนำไปสู่การนำเสนอและผลักดันผลการศึกษาสู่การปฏิบัติจริง



ภาพที่ 1 แผนภาพกรอบการวิจัย

ระเบียบวิธีวิจัย

จากกรอบแนวคิดในการวิจัย การศึกษาครั้งนี้จึงเป็นการวิจัยแบบผสมทั้งการวิจัยเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณเข้าด้วยกัน โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1. รูปแบบการวิจัย (Research Design)

การศึกษานี้เป็นการบูรณาการแนวคิดการวางแผนเชิงปฏิบัติการโดยชุมชน เพื่อสร้างความเข้าใจในการวางแผนการปรับปรุงฟื้นฟูชุมชนตามบริบทของชุมชน และการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เพื่อส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน และเกิดการรวมกลุ่มระหว่างผู้วิจัยกับตัวแทนชุมชนเกาะแรตที่เรียกว่า “คณะทำงาน” เพื่อขับเคลื่อนโครงการฯ ที่ประกอบด้วย ผู้ใหญ่บ้าน จำนวน 1 คน กรรมการหมู่บ้าน จำนวน 5 คน ข้าราชการ (ครู) จำนวน 2 คน และนักวิจัย จำนวน 1 คน โดยเริ่มต้นจากรูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยการเก็บสำรวจเพื่อการสังเกตลักษณะทางด้านกายภาพ-สิ่งแวดล้อม ด้านสังคม-วัฒนธรรม และด้านนโยบาย-เศรษฐกิจ พร้อมกับสภาพปัญหาของชุมชนที่มีอยู่ และด้วยวิธีการสัมภาษณ์ประชาชนในชุมชนเกาะแรตแบบมีส่วนร่วม เพื่อสร้างความเข้าใจในบริบทเชิงพื้นที่ ได้แก่ มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมแบบจีนไหหลำ ความหลากหลายทางชีวภาพ ผลิตภัณฑ์อาหารทะเล การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำในกระชัง การท่องเที่ยวโดยชุมชน และสภาพปัญหาและศักยภาพของชุมชนเกาะแรต รวมทั้งความคิดเห็นเกี่ยวกับการฟื้นฟูชุมชนเก่า

เมื่อมีความเข้าใจในบริบทเชิงพื้นที่ของชุมชนเกาะแรต การศึกษาครั้งนี้จึงเลือกใช้รูปแบบการวิจัยเชิงปริมาณ โดยการเก็บแบบสอบถามประชาชนในชุมชนเกาะแรตแบบมีส่วนร่วม ด้วยการนำผลจากการสัมภาษณ์มาจัดทำแบบสอบถาม และดำเนินการประเมินความคิดเห็นจากกลุ่มตัวอย่าง ในประเด็นสภาพปัญหาของชุมชนเกาะแรต และแนวทางการปรับปรุงฟื้นฟูชุมชนเก่า รวมทั้งข้อเสนอแนะ เพื่อนำข้อมูลที่ได้ไปทำการวิเคราะห์ และจัดทำบัญญัติชุมชน แผนยุทธศาสตร์ แผนปฏิบัติการ แผนดำเนินงาน และผังแม่บทชุมชน เพื่อนำไปสู่การนำเสนอ และผลักดันผลการศึกษาสู่การปฏิบัติจริงต่อไป

2. กลุ่มตัวอย่างและการเก็บรวบรวมข้อมูล (Sample & Data Collection)

การวิจัยเชิงคุณภาพของการศึกษาครั้งนี้ ได้แก่ การสัมภาษณ์ประชาชนในชุมชนเกาะแรตแบบมีส่วนร่วม โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการทำแผนที่เดินดินเป็นเครื่องมือพื้นฐานที่ใช้ในการเรียนรู้ชุมชน ซึ่งทำให้เห็นภาพรวมของชุมชนได้อย่างครอบคลุมและทั่วถึง ทั้งในด้านสภาพปัญหาและศักยภาพของชุมชน และข้อมูลมีความน่าเชื่อถือเพราะได้มาจากการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน ด้วยวิธีการสนทนากลุ่มและเดินสำรวจดูด้วยตา พร้อมทั้งจดบันทึกข้อมูลทางกายภาพและสิ่งแวดล้อม รวมถึงเหตุการณ์ต่าง ๆ ในทางสังคมและเศรษฐกิจของชุมชนที่ได้พบเห็น แล้วนำมาเขียนเป็นข้อสังเกตและวาดเป็นแผนที่รวมทั้งสัญลักษณ์ลงบนกระดาษขนาดใหญ่ ต่อจากนั้น จึงนำข้อมูลที่ได้จากการทำแผนที่เดินดินมาประยุกต์ใช้ในการออกแบบและจัดทำแบบสัมภาษณ์ผ่านการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนเกาะแรต ด้วยวิธีการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างและคำถามแบบปลายเปิดในประเด็นบริบทเชิงพื้นที่ดังที่กล่าวมา

นอกจากนี้ การวิจัยเชิงปริมาณของการศึกษาครั้งนี้ กำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างจากตัวแทนครัวเรือนละ 1 คน จำนวน 67 คน (จากที่สำรวจ 90 ครัวเรือน) ด้วยวิธีการเลือกการสุ่มกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยแบบสอบถาม ซึ่งเป็นการนำข้อมูลที่ได้จากแบบสัมภาษณ์มาพัฒนาต่อในการออกแบบและจัดทำแบบสอบถามผ่านการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน จากการประเมินระดับความคิดเห็นของคนในชุมชนเกาะแรต ด้วยวิธีการให้ผู้ตอบแบบสอบถามเป็นผู้ตอบคำถามด้วยตนเอง จากชุดคำถามแบบปลายเปิดและในแบบตารางสำรวจในเรื่อง สภาพปัญหาทางกายภาพของชุมชนเกาะแรต และแนวทางการจัดทำผังแม่บทชุมชน

ทั้งนี้ แบบสัมภาษณ์และแบบสอบถามได้รับการตรวจเครื่องมือวิจัยจากคณะผู้เชี่ยวชาญด้านผังเมืองและผังชุมชน การท่องเที่ยวโดยชุมชน และการวิจัย จำนวน 3 ท่าน เพื่อให้ได้ความเที่ยงตรงในเชิงเนื้อหาและความเชื่อถือได้ ตามช่วงเวลาและลักษณะกิจกรรมของการศึกษาครั้งนี้ และนำแบบสัมภาษณ์และแบบสอบถามไปทำการทดลองใช้ และปรับปรุงแก้ไขก่อนนำไปใช้เก็บรวบรวมข้อมูล

3. เทคนิคการวิเคราะห์ข้อมูล (Analytical Techniques)

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพของการศึกษาครั้งนี้ อาศัยเทคนิคการสนทนากลุ่มและการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม ด้วยการสอบถามพูดคุย และแลกเปลี่ยนความคิดเห็น หรือทัศนคติระหว่างผู้เข้าร่วมด้วยกันเองได้อย่างอิสระ รวมทั้งการเดินสำรวจพื้นที่เพื่อสังเกต ถ่ายภาพ และจดบันทึกในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับบริบท

เชิงพื้นที่ดังที่กล่าวมา และนำไปสู่การทำแผนที่เดินดิน นอกจากนี้ การนำข้อมูลที่ได้จากการทำแผนที่เดินดินมาสร้างเป็นแบบสัมภาษณ์ และใช้เทคนิคการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างและคำถามแบบปลายเปิด จะนำไปสู่การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (เอื้อมพร หลินเจริญ, 2555) และการเขียนในเชิงพรรณนา

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณของการศึกษาค้างนี้ เป็นการใช้เทคนิคการเก็บแบบสอบถามด้วยการประเมินแบบสถิติเชิงพรรณนา โดยการหาค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน นำเสนอข้อมูลในรูปแบบของตารางประกอบการบรรยายและการสรุปผลการดำเนินการวิจัย และกำหนดข้อคำถามมีลักษณะเป็นมาตรวัดแบบลิเคิร์ต ที่มีมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ และคะแนนคำตอบของแบบสอบถาม (บุญชม ศรีสะอาด, 2556; Likert, 1967) ตามรายละเอียด ดังนี้

ระดับความคิดเห็นมากที่สุด	กำหนดให้ 5 คะแนน
ระดับความคิดเห็นมาก	กำหนดให้ 4 คะแนน
ระดับความคิดเห็นปานกลาง	กำหนดให้ 3 คะแนน
ระดับความคิดเห็นน้อย	กำหนดให้ 2 คะแนน
ระดับความคิดเห็นน้อยที่สุด	กำหนดให้ 1 คะแนน

จากนั้นหาค่าเฉลี่ยของคำตอบแบบสอบถาม โดยการใช้การแปลความหมายค่าเฉลี่ย ดังนี้

ค่าเฉลี่ย	4.51-5.00	หมายถึง มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากที่สุด
ค่าเฉลี่ย	3.51-4.50	หมายถึง มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก
ค่าเฉลี่ย	2.51-3.50	หมายถึง มีความคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลาง
ค่าเฉลี่ย	1.51-2.50	หมายถึง มีความคิดเห็นอยู่ในระดับน้อย
ค่าเฉลี่ย	1.00-1.50	หมายถึง มีความคิดเห็นอยู่ในระดับน้อยที่สุด

ผลการวิจัย

1. สภาพปัญหาและศักยภาพของชุมชนเกาะแรต

จากกรอบแนวคิดการวิจัย คณะทำงานได้นำมาเป็นแนวทางในการดำเนินงานวิจัยที่รอบด้าน ได้แก่ ด้านกายภาพ-สิ่งแวดล้อม ด้านสังคม-วัฒนธรรม และด้านนโยบาย-เศรษฐกิจ โดยเริ่มจัดกิจกรรม “การสำรวจสภาพปัญหาและศักยภาพของชุมชนเกาะแรต” ด้วยวิธีการการวิจัยเชิงคุณภาพ จากการจัดสนทนากลุ่มเพื่อรับฟังความคิดเห็นของชาวบ้านในชุมชนเกาะแรต และเดินสำรวจชุมชนเกาะแรตเพื่อสังเกต สอบถาม สัมภาษณ์ และจดบันทึก โดยการใช้แผนที่เดินดินเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล ทั้งนี้ ผลจากการศึกษาจากการสำรวจเบื้องต้น พบว่า ประชาชนส่วนใหญ่มีข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับสภาพปัญหาและศักยภาพของชุมชนเกาะแรต คือ ปัญหาในด้านการประกอบอาชีพและหารายได้ ซึ่งมีต้นทุนค่าใช้จ่ายในการประกอบอาชีพเพิ่มมากขึ้นจากในอดีต เช่น ค่าน้ำมันเชื้อเพลิง ค่าจ้างแรงงาน ค่าวัสดุและอุปกรณ์การประมง เป็นต้น และยังได้รับผลกระทบจากการควบคุมเครื่องมือทำการประมงที่ผิดกฎหมายจากภาครัฐ จึงทำให้การประกอบอาชีพประมง

พื้นบ้านมีข้อจำกัดเพิ่มมากขึ้น อย่างไรก็ตาม ยังพบว่า มีข้อคิดเห็นในเรื่องศักยภาพด้านการท่องเที่ยวของชุมชนเกาะแรต หลังจากพิธีเปิดใช้สะพานเฉลิมสิริราช เมื่อวันที่ 13 กรกฎาคม 2553 ทำให้ประชาชนและนักท่องเที่ยวจากภายนอกชุมชน ให้ความสนใจเข้ามาเยี่ยมชมและหาซื้อสินค้าหรือผลิตภัณฑ์ของคนในชุมชนเพิ่มมากขึ้น ซึ่งควรมีการส่งเสริมการท่องเที่ยวเพื่อให้คนในชุมชนได้มีช่องทางการประกอบอาชีพและสร้างรายได้เพิ่มขึ้น

คณะทำงานได้นำผลการสำรวจสภาพปัญหาและศักยภาพชุมชนเกาะแรตข้างต้น ร่วมกันสรุปประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาครั้งนี้ และจัดกิจกรรม “จัดทำแบบสัมภาษณ์” และดำเนินการเก็บข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างจากกลุ่มตัวอย่างจากตัวแทนครัวเรือนละ 1 คน จำนวน 67 คน (จากที่สำรวจ 90 ครัวเรือน) เรื่องประวัติความเป็นมาของชุมชน และความคิดเห็นเกี่ยวกับการฟื้นฟูย่านชุมชนเก่าในหัวข้อต่าง ๆ ได้แก่ การกำหนดเป้าหมาย การจัดทำบัญชีชุมชน การจัดทำผังชุมชน การจัดทำแผนปฏิบัติการชุมชน การจัดทำแผนอนุรักษ์และฟื้นฟูมรดกทางวัฒนธรรม การจัดทำแผนอนุรักษ์และฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมชายฝั่งและทะเล การจัดทำแผนพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยว และการจัดทำแผนปรับปรุงและพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน รวมทั้งข้อเสนอแนะ ทั้งนี้ ผลจากการศึกษาจากแบบสัมภาษณ์ พบว่า ประชาชนส่วนใหญ่มีข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะที่สอดคล้องกับผลจากการศึกษาจากการสำรวจเบื้องต้น ซึ่งในด้านกายภาพ-สิ่งแวดล้อม ได้รับรู้ถึงสภาพปัญหาความหนาแน่นของที่อยู่อาศัยทำให้ที่ดินบนเกาะมีราคาสูงมาก ส่งผลให้คนรุ่นใหม่ในชุมชนไม่สามารถซื้อที่ดินเพื่อสร้างที่อยู่อาศัยใหม่ และยังมีผลกระทบในด้านพื้นที่จอดรถสำหรับคนในชุมชนและผู้มาเยือน ประกอบกับด้านสังคม-วัฒนธรรม ที่กล่าวถึงความวิตกกังวลในเรื่องการดูแลรักษาสิ่งก่อสร้างที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ เช่น ศาลเจ้าไหหลำ ศาลเจ้าแม่ทับทิม ศาลเจ้าเตี้ยวซี้ และศาลเจ้าโป๊นหัวลาว ป่อน้ำจืดโบราณ และอาคารบ้านเรือนโบราณแบบสถาปัตยกรรมจีนไหหลำ เป็นต้น สำหรับด้านนโยบาย-เศรษฐกิจ ได้รับรู้ถึงความต้องการรับการส่งเสริมการแปรรูปและจำหน่ายผลิตภัณฑ์พื้นบ้าน และการท่องเที่ยว นอกจากนี้ ยังให้ข้อเสนอแนะในเรื่องการส่งเสริมให้คนในชุมชนได้เข้ามามีส่วน หรือการจัดทำผังชุมชนและแผนปฏิบัติการอย่างชัดเจน เพื่อกำหนดเป้าหมาย แนวทางการแก้ไขปัญหา และการส่งเสริมการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ตามแนวทางที่สอดคล้องกับบริบทของชุมชนเกาะแรต

ต่อมา คณะทำงานนำผลจากวิจัยเชิงคุณภาพขั้นต้น มาร่วมกันสรุปและการวิเคราะห์เนื้อหาและดำเนินการต่อไปด้วยวิธีการวิจัยเชิงปริมาณ พร้อมจัดกิจกรรม “จัดทำแบบสอบถาม” และดำเนินการประเมินความคิดเห็นจากกลุ่มตัวอย่างด้วยแบบสอบถามดังกล่าว โดยแบ่งหัวข้อคำถามออกเป็น 3 ส่วนหลัก ได้แก่ ลักษณะทางประชากรศาสตร์ จำนวน 7 ข้อ สภาพปัญหาของชุมชนเกาะแรต จำนวน 30 ข้อ แนวทางการปรับปรุงฟื้นฟูย่านชุมชนเก่า จำนวน 8 ข้อ รวมทั้งข้อเสนอแนะ ซึ่งสามารถสรุปผลการศึกษา ดังนี้

1.1 สภาพปัญหาของชุมชนเกาะแรต จากตารางที่ 1 พบว่า “สภาพปัญหาของชุมชนเกาะแรต” ประกอบด้วยหัวข้อสำคัญ จำนวน 30 หัวข้อ ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ด้านหลัก ได้แก่ ด้านกายภาพ-สิ่งแวดล้อม จำนวน 16 หัวข้อ ด้านสังคม-วัฒนธรรม จำนวน 8 หัวข้อ และด้านนโยบาย-เศรษฐกิจ จำนวน 6 หัวข้อ สามารถสรุปผลที่สำคัญของแต่ละด้าน ดังนี้

1.1.1 ด้านกายภาพ-สิ่งแวดล้อม พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับเรื่อง “ปัญหาขาดแคลนพื้นที่จอดรถสำหรับคนในชุมชนและผู้มาเยือน” เป็นลำดับที่ 1 มีค่าเฉลี่ยของคำตอบ 4.70 ระดับความคิดเห็น “มากที่สุด” ลำดับถัดไป คือ “ปัญหาทางทางเท้าและสะพานทางเดินฯ ชำรุดเสียหาย” มีค่าเฉลี่ยของคำตอบ 4.37 ระดับความคิดเห็น “มาก” และลำดับที่ 3 คือ “ปัญหาความเสียหายของสิ่งปลูกสร้างจากภัยพิบัติทางธรรมชาติ” มีค่าเฉลี่ยของคำตอบ 4.20 ระดับความคิดเห็น “มาก”

1.1.2 ด้านสังคม-วัฒนธรรม พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับเรื่อง “ปัญหาขาดการดูแลรักษาสิ่งก่อสร้างที่สำคัญทางประวัติศาสตร์” และ “ปัญหาขาดการควบคุมความหนาแน่นของผู้มาเยือน” มากที่สุด มีค่าเฉลี่ยของคำตอบเท่ากันที่ 4.20 ระดับความคิดเห็น “มาก” ส่วนลำดับถัดไป คือ “ปัญหาขาดการป้องกันและการส่งเสริมภาพลักษณ์ของชุมชน” มีค่าเฉลี่ยของคำตอบ 4.16 ระดับความคิดเห็น “มาก” และ “ปัญหาขาดการอนุรักษ์ประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชุมชน” เป็นลำดับที่ 3 มีค่าเฉลี่ยของคำตอบ 4.09 ระดับความคิดเห็น “มาก”

1.1.3 ด้านนโยบาย-เศรษฐกิจ พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับเรื่อง “ปัญหาขาดการส่งเสริมกลุ่มแปรรูปและจำหน่ายผลิตภัณฑ์พื้นบ้าน” และ “ปัญหาขาดการมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำหนดนโยบาย” เป็นลำดับที่ 1 มีค่าเฉลี่ยของคำตอบเท่ากันที่ 4.30 และระดับความคิดเห็น “มาก” ส่วนลำดับถัดไป คือ “ปัญหาขาดสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว” มีค่าเฉลี่ยของคำตอบ 4.28 ระดับความคิดเห็น “มาก” และ “ปัญหาขาดการวางแผนพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยว” เป็นลำดับที่ 3 มีค่าเฉลี่ยของคำตอบ 4.10 และระดับความคิดเห็น “มาก”

ตารางที่ 1 สภาพปัญหาของชุมชนเกาะแรต (n = 67)

หัวข้อ	\bar{X}	S.D.	ระดับ	ลำดับที่
ด้านกายภาพ-สิ่งแวดล้อม				
1. ปัญหาความเสียหายของสิ่งปลูกสร้างจากภัยพิบัติทางธรรมชาติ	4.20	0.63	มาก	3
2. ปัญหาปล่อยให้อาคารบ้านเรือนทรุดโทรม ขาดการดูแลรักษา	3.90	0.53	มาก	5
3. ปัญหาปล่อยให้ดินให้รกร้างขาดการดูแลรักษา	1.80	0.95	น้อย	10
4. ปัญหาความแออัดของที่อยู่อาศัยหรือสิ่งปลูกสร้าง	2.00	0.89	น้อย	9
5. ปัญหาการทำลายความหลากหลายทางชีวภาพของพืช (ตัดต้นไม้)	1.42	0.76	น้อยที่สุด	15
6. ปัญหาการใช้เครื่องมือผิดกฎหมายทำลายสัตว์น้ำ	1.46	0.70	น้อยที่สุด	14
7. ปัญหาการบุกรุกพื้นที่ชายฝั่งของเกาะแรต	1.70	0.84	น้อย	11
8. ปัญหาการบุกรุกพื้นที่เชิงเขาบนเกาะแรต	1.60	0.89	น้อย	12
9. ปัญหาขยะและสิ่งปฏิกูลบนเกาะแรตมีจำนวนมากเกินไป	3.48	0.88	ปานกลาง	6
10. ปัญหาน้ำทิ้งจากครัวเรือนและการประกอบอาชีพ	1.49	0.61	น้อยที่สุด	13
11. ปัญหาท่อและทางระบายน้ำชำรุดเสียหาย	1.46	0.70	น้อยที่สุด	14
12. ปัญหาแสงสว่างบนสะพานข้ามฝั่งและพื้นที่ต่อเนื่องไม่เพียงพอ	4.00	0.98	มาก	4
13. ปัญหาขาดแคลนพื้นที่ว่างสาธารณะ (ลานอเนกประสงค์)	3.00	0.98	ปานกลาง	8
14. ปัญหาทางทางเท้าและสะพานทางเดินฯ ชำรุดเสียหาย	4.37	0.81	มาก	2
15. ปัญหาขาดการดูแลรักษาแหล่งเก็บน้ำธรรมชาติสำหรับชุมชน	3.30	0.88	ปานกลาง	7
16. ปัญหาขาดแคลนพื้นที่จอดรถสำหรับคนในชุมชนและผู้มาเยือน	4.70	0.47	มากที่สุด	1
ด้านสังคม-วัฒนธรรม				
17. ปัญหาขาดแคลนแหล่งเรียนรู้ของชุมชน	3.90	0.78	มาก	5
18. ปัญหาขาดการอนุรักษ์ประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชุมชน	4.09	0.85	มาก	3
19. ปัญหาขาดการดูแลรักษาสิ่งก่อสร้างที่สำคัญทางประวัติศาสตร์	4.20	0.91	มาก	1
20. ปัญหาขาดการส่งเสริมสุขภาพของประชาชนในชุมชน	3.93	0.77	มาก	4
21. ปัญหาขาดการป้องกันและการส่งเสริมภาพลักษณ์ของชุมชน	4.16	0.86	มาก	2
22. ปัญหาขาดการอนุรักษ์และส่งเสริมมรดกทางวัฒนธรรม	2.34	0.93	ปานกลาง	6
23. ปัญหาขาดการควบคุมความหนาแน่นของผู้มาเยือน	4.20	0.89	มาก	1
24. ปัญหาด้านการรักษาความปลอดภัยของผู้มาเยือน	2.15	0.87	น้อย	7

ตารางที่ 1 สภาพปัญหาของชุมชนเกาะแรต (n = 67) (ต่อ)

หัวข้อ	\bar{X}	S.D.	ระดับ	ลำดับที่
ด้านนโยบาย-เศรษฐกิจ				
25. ปัญหาขาดการมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำหนดนโยบาย	4.30	0.90	มาก	1
26. ปัญหาขาดการสื่อสารและประชาสัมพันธ์แผนงานต่อประชาชน	3.66	0.77	มาก	5
27. ปัญหาขาดการส่งเสริมกลุ่มเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำในกระชัง	3.90	0.91	มาก	4
28. ปัญหาขาดการวางแผนพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยว	4.10	0.88	มาก	3
29. ปัญหาขาดสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว	4.28	0.85	มาก	2
30. ปัญหาขาดการส่งเสริมกลุ่มแปรรูปและจำหน่ายผลิตภัณฑ์พื้นบ้าน	4.30	0.76	มาก	1

1.2 คักยภาพของชุมชนเกาะแรต พบว่า ฐานทรัพยากรสัตว์น้ำและที่มีความอุดมสมบูรณ์และความหลากหลายทางชีวภาพในทะเลบริเวณรอบเกาะแรต ทำให้มีอาหารทะเลสด หรือผลิตภัณฑ์อาหารทะเลแปรรูปที่มีคุณภาพและเป็นที่ยอมรับโดยทั่วไป เช่น กุ้งแห้ง ปลาเค็ม และกะปิ เป็นต้น รวมทั้งทรัพยากรการท่องเที่ยวของเกาะแรต ที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติหรือที่มนุษย์สร้างขึ้น โดยแบ่งออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ ประเภทธรรมชาติ เช่น หมู่เกาะและท้องทะเลที่สวยงามและมีปะการังและโลมาหลังโหนกหรือโลมาสีชมพูอยู่อาศัย เป็นต้น ประเภทประวัติศาสตร์ เช่น ศาลเจ้าทั้ง 4 แห่ง ประกอบด้วย ศาลเจ้าไทหล่า ศาลเจ้าแม่ทับทิม ศาลเจ้าต้าวซี้ และศาลเจ้าโบ้นท้าวลาว บ่อน้ำจืดโบราณ และอาคารบ้านเรือนโบราณที่มีรูปแบบสถาปัตยกรรมจีนไหหล่า ทั้งแบบเรือนเดี่ยวและเรือนแถว ซึ่งมีการออกแบบพิเศษบริเวณระเบียงหลังบ้านให้มีขนาดใหญ่กว่าปกติ เพื่อใช้ประโยชน์ที่หลากหลายทั้งซ่อมแซมอุปกรณ์การประมง คัดแยกและแปรรูปอาหารทะเล ลานนั่งเล่นของครอบครัวหรือนักท่องเที่ยว เป็นต้น และประเภทศิลปวัฒนธรรม เช่น มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่โดดเด่นของชาวจีนไหหล่า อาทิ ภาษา ประเพณี และวิถีชีวิตความเป็นอยู่ เป็นต้น

กล่าวโดยสรุป ผลจากการวิเคราะห์สภาพปัญหาและศักยภาพของชุมชนเกาะแรต พบว่า มีประเด็นที่มีความเร่งด่วนและความต้องการแก้ไขปัญหา ที่บ่งชี้ออกมาจากค่าเฉลี่ยของคำตอบและระดับความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถาม ซึ่งถือว่าเป็นจุดสำคัญต่อแนวทางการฟื้นฟูย่านชุมชนเก่าชุมชนเกาะแรตเป็นอย่างมาก ที่สามารถสรุปออกในของแต่ละด้าน ดังนี้ (1) ด้านกายภาพ-สิ่งแวดล้อม เช่น ปัญหาขาดแคลนพื้นที่จอดรถสำหรับคนในชุมชนและผู้มาเยือน ปัญหาทางเท้าและสะพานทางเดินชำรุดเสียหาย เป็นต้น (2) ด้านสังคม-วัฒนธรรม เช่น ปัญหาขาดการดูแลรักษาสิ่งก่อสร้างที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ ปัญหาขาดการควบคุมความหนาแน่นของผู้มาเยือน เป็นต้น และ (3) ด้านนโยบาย-เศรษฐกิจ เช่น ปัญหาขาดการมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำหนดนโยบาย ปัญหาขาดการส่งเสริมกลุ่มแปรรูปและจำหน่ายผลิตภัณฑ์พื้นบ้าน เป็นต้น นอกจากนี้ ยังพบว่า ศักยภาพของชุมชนเกาะแรต มีจุดสำคัญที่สามารถนำไปต่อยอดในการฟื้นฟูย่านชุมชนเก่าในด้านเศรษฐกิจและรายได้ของคนในชุมชนเกาะแรตได้ ประกอบด้วย ฐานทรัพยากรสัตว์น้ำและที่มีความอุดมสมบูรณ์และความหลากหลายทางชีวภาพในทะเลบริเวณรอบเกาะแรต ทำให้มีอาหารทะเลสด หรือผลิตภัณฑ์อาหารทะเล

แปรรูปที่มีคุณภาพและเป็นที่ยอมรับโดยทั่วไป รวมทั้งทรัพยากรการท่องเที่ยวของเกาะแรต ได้แก่ หมู่เกาะและท้องทะเลที่สวยงามและมีพะยูนและโลมาหลังโหนกหรือโลมาสีชมพู ศาลเจ้าทั้ง 4 แห่ง อาคารบ้านเรือนโบราณ รวมทั้งประเพณี และวิถีชีวิตความเป็นอยู่แบบชาวจีนไหหลำและชาวประมงพื้นบ้าน

2. แนวทางการปรับปรุงฟื้นฟูย่านชุมชนเก่าของชุมชนเกาะแรต

จากผลจากการวิเคราะห์สภาพปัญหาและศักยภาพของชุมชนเกาะแรต คณะทำงานได้ร่วมกันจัดการประชุมเพื่อจัดทำแนวทางการปรับปรุงฟื้นฟูย่านชุมชนเก่าที่ครอบคลุมทั้ง 3 ด้านสำคัญ คือ ด้านกายภาพ-สิ่งแวดล้อม ด้านสังคม-วัฒนธรรม และด้านนโยบาย-เศรษฐกิจ ภายใต้กระบวนการวางแผนเชิงปฏิบัติการโดยชุมชนและการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ซึ่งสามารถสรุปผลการศึกษาดังนี้

2.1 บัญญัติชุมชน พบว่า คณะทำงานได้นำผลจากการศึกษาและสำรวจสภาพปัญหาและศักยภาพของชุมชนเกาะแรตมาจัดทำเป็นบัญญัติชุมชน (ตารางที่ 2) เพื่อกำหนดหลักเกณฑ์หรือตัวชี้วัดสำหรับใช้เป็นข้อตกลงร่วมกันของชุมชน ในการสร้างและส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนที่จะสอดคล้องกับผังแม่บทชุมชน และแนวทางการปรับปรุงฟื้นฟูย่านชุมชนเก่าของชุมชนเกาะแรตในลำดับถัดไป

ตารางที่ 2 บัญญัติชุมชน

ข้อบัญญัติ	หลักเกณฑ์
1. การปรับปรุงและพัฒนา ระบบสาธารณูปโภค และสาธารณูปการ (โครงสร้างพื้นฐาน)	<ul style="list-style-type: none"> o ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนต่อการปรับปรุงและพัฒนาระบบสาธารณูปโภคและสาธารณูปการ (โครงสร้างพื้นฐาน) ของชุมชน o สำรวจและกำหนดพื้นที่หรือตำแหน่งการปรับปรุงและพัฒนาระบบสาธารณูปโภคและสาธารณูปการ (โครงสร้างพื้นฐาน) o ขอการสนับสนุนงบประมาณจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้ามาปรับปรุงและพัฒนา ระบบสาธารณูปโภคและสาธารณูปการ (โครงสร้างพื้นฐาน) o “พื้นที่หรือตำแหน่งการปรับปรุงและพัฒนาระบบสาธารณูปโภคและสาธารณูปการ” (โครงสร้างพื้นฐาน) ที่กำหนดขึ้น ให้อยู่ภายใต้การบูรณาการร่วมกันขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และคณะกรรมการระดับหมู่บ้านหรือชุมชน
2. การอนุรักษ์สถาปัตยกรรมที่มีความสำคัญ ทางประวัติศาสตร์	<ul style="list-style-type: none"> o สร้างความตระหนักให้ชุมชนเกิดจิตสำนึกในการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ของชุมชน o ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนต่อการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ของชุมชน o สำรวจและกำหนดพื้นที่และอาคารหรือสิ่งก่อสร้างที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ o กำหนดมาตรฐานหรือวิธีการ และแนวทางการซ่อมบำรุงสถาปัตยกรรมที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์อย่างเป็นธรรมและยั่งยืน o สร้างเครือข่ายร่วมกับภาคีภาคส่วนต่าง ๆ ในอนุรักษ์สถาปัตยกรรมที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์

ตารางที่ 2 บัญญัติชุมชน (ต่อ)

ข้อบัญญัติ	หลักเกณฑ์
	<ul style="list-style-type: none"> o “พื้นที่และอาคารหรือสิ่งก่อสร้างที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์” ที่กำหนดขึ้น ให้อยู่ภายใต้การบูรณาการร่วมกันขององค์ปกครองส่วนท้องถิ่น และคณะกรรมการระดับหมู่บ้านหรือชุมชน
<p>3. การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม</p>	<ul style="list-style-type: none"> o สร้างความตระหนักให้ชุมชนเกิดจิตสำนึกในการรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชน เช่น พื้นที่ชายฝั่งรอบเกาะ และพื้นที่ป่าชุมชน o ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนต่อการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมของชุมชน เช่น พื้นที่ชายฝั่งรอบเกาะ และพื้นที่ป่าชุมชน o สำรวจและกำหนดพื้นที่และขอบเขตทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มีความสำคัญของชุมชน เช่น พื้นที่ชายฝั่งรอบเกาะ และพื้นที่ป่าชุมชน o กำหนดมาตรการและแนวทางการบริหารจัดการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มีความสำคัญของชุมชนอย่างเป็นธรรมและยั่งยืน เช่น พื้นที่ชายฝั่งรอบเกาะ และพื้นที่ป่าชุมชน o สร้างเครือข่ายร่วมกับภาคีภาคส่วนต่าง ๆ ในการอนุรักษ์ ดูแลรักษาไว้ซึ่งทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มีความสำคัญของชุมชน เช่น พื้นที่ชายฝั่งรอบเกาะ และพื้นที่ป่าชุมชน o “พื้นที่ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม” ที่กำหนดขึ้น ให้อยู่ภายใต้การบูรณาการร่วมกันขององค์ปกครองส่วนท้องถิ่น และคณะกรรมการระดับหมู่บ้านหรือชุมชน
<p>4. การจัดการมลพิษสิ่งแวดล้อม</p>	<ul style="list-style-type: none"> o สร้างความตระหนักให้ชุมชนเกิดจิตสำนึกในการป้องกันและกำจัดมลพิษสิ่งแวดล้อม o ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนต่อการป้องกันและกำจัดมลพิษสิ่งแวดล้อม o กำหนดมาตรการและแนวทางการป้องกันและกำจัดมลพิษสิ่งแวดล้อม o ขอร้องสนับสนุนองค์ความรู้และงบประมาณจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อใช้ในการป้องกันและกำจัดมลพิษสิ่งแวดล้อม o “การจัดการมลพิษสิ่งแวดล้อม” ที่กำหนดขึ้น ให้อยู่ภายใต้การบูรณาการร่วมกันขององค์ปกครองส่วนท้องถิ่น และคณะกรรมการระดับหมู่บ้านหรือชุมชน
<p>5. การอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ว่างสาธารณะและลานชุมชน</p>	<ul style="list-style-type: none"> o สร้างความตระหนักให้ชุมชนเกิดจิตสำนึกในการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ว่างสาธารณะและลานชุมชนของชุมชน o ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนต่อการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ว่างสาธารณะและลานชุมชนของชุมชน o สำรวจและกำหนดพื้นที่ว่างสาธารณะและลานชุมชน o กำหนดมาตรฐานหรือวิธีการ และแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ว่างสาธารณะและลานชุมชน

ตารางที่ 2 บัญญัติชุมชน (ต่อ)

ข้อบัญญัติ	หลักเกณฑ์
	<ul style="list-style-type: none"> o “พื้นที่สีเขียวและลานชุมชน” ที่กำหนดขึ้น ให้อยู่ภายใต้การบูรณาการร่วมกันขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และคณะกรรมการระดับหมู่บ้านหรือชุมชน
<p>6. การพัฒนาพื้นที่แนวป้องกันชายฝั่งและเส้นทางหนีภัยพิบัติ</p>	<ul style="list-style-type: none"> o สร้างความตระหนักให้ชุมชนเกิดจิตสำนึกในการพัฒนาพื้นที่แนวป้องกันชายฝั่งและเส้นทางหนีภัยพิบัติของชุมชน o ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนต่อการพัฒนาพื้นที่แนวป้องกันชายฝั่งและเส้นทางหนีภัยพิบัติของชุมชน o สำรวจและกำหนดพื้นที่แนวป้องกันชายฝั่งและเส้นทางหนีภัยพิบัติ o กำหนดมาตรฐานหรือวิธีการ และแนวทางการพัฒนาพื้นที่แนวป้องกันชายฝั่งและเส้นทางหนีภัยพิบัติ o “พื้นที่แนวป้องกันชายฝั่งและเส้นทางหนีภัย” ที่กำหนดขึ้น ให้อยู่ภายใต้การบูรณาการร่วมกันขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และคณะกรรมการระดับหมู่บ้านหรือชุมชน
<p>7. การใช้ประโยชน์ที่ดิน</p>	<ul style="list-style-type: none"> o สร้างความตระหนักให้ชุมชนเกิดจิตสำนึกต่อการใช้ประโยชน์ที่ดินของชุมชน o ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนต่อการจัดทำแผนที่การใช้ประโยชน์ที่ดิน (ฉบับชุมชน) o กำหนดพื้นที่และขอบเขตของการใช้ประโยชน์ที่ดิน o กำหนดมาตรฐานหรือวิธีการ และแนวทางการใช้ประโยชน์ที่ดินอย่างเป็นธรรมและยั่งยืน o ประกาศใช้แผนที่การใช้ประโยชน์ที่ดิน (ฉบับชุมชน) o “แผนที่การใช้ประโยชน์ที่ดิน” (ฉบับชุมชน) ที่กำหนดขึ้น ให้อยู่ภายใต้การบูรณาการร่วมกันขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และคณะกรรมการระดับหมู่บ้านหรือชุมชน
<p>8. การอนุรักษ์และส่งเสริมมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม</p>	<ul style="list-style-type: none"> o สร้างความตระหนักให้ชุมชนเกิดจิตสำนึกในการอนุรักษ์และส่งเสริมมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม o ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนต่อการอนุรักษ์และส่งเสริมมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม o ให้ชุมชนจัดตั้งกลุ่มผู้ดูแลและศูนย์การอนุรักษ์และส่งเสริมมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม o กำหนดมาตรฐานหรือวิธีการ และแนวทางการอนุรักษ์และส่งเสริมมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมอย่างเป็นธรรมและยั่งยืน <p>ขอการสนับสนุนงบประมาณจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้ามาปรับปรุงฟื้นฟูสถานที่ตั้งศูนย์การอนุรักษ์และส่งเสริมมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมสร้างเครือข่ายร่วมกับภาคีภาคส่วนต่าง ๆ ในการอนุรักษ์และส่งเสริมมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม</p>

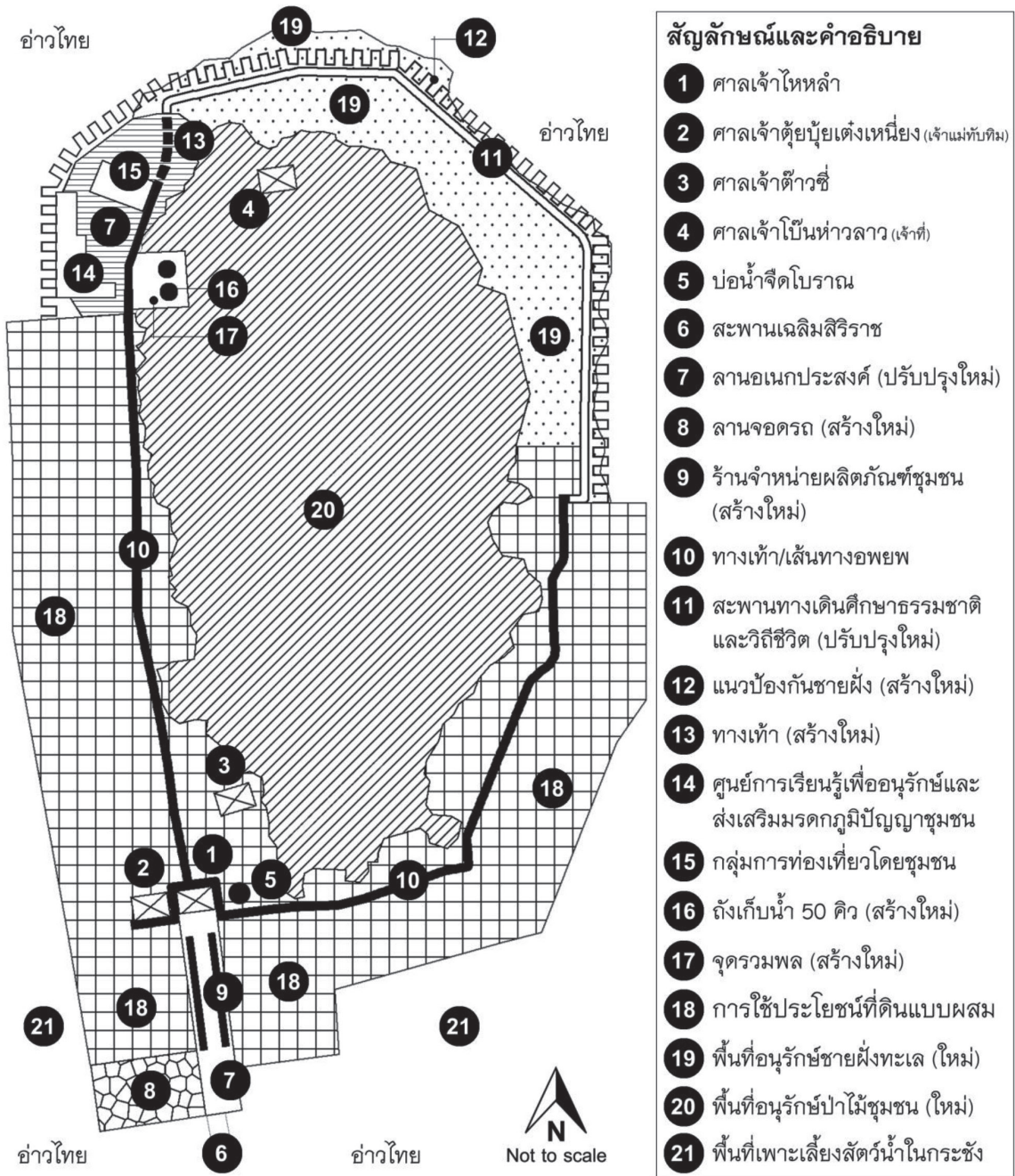
ตารางที่ 2 บัญญัติชุมชน (ต่อ)

ข้อบัญญัติ	หลักเกณฑ์
	<ul style="list-style-type: none"> o “ศูนย์การอนุรักษ์และส่งเสริมมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม” ที่จัดตั้งขึ้นให้อยู่ภายใต้การบูรณาการร่วมกัน ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และคณะกรรมการระดับหมู่บ้านหรือชุมชน หรือกลุ่มบุคคลที่จัดตั้งขึ้นเพื่อการบริหารจัดการ
<p>9. ความสามารถในการรองรับของพื้นที่เพื่อการท่องเที่ยว</p>	<ul style="list-style-type: none"> o สร้างความตระหนักให้ชุมชนเกิดจิตสำนึกด้านความสามารถในการรองรับของพื้นที่เพื่อการท่องเที่ยว o ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนต่อการกำหนดความสามารถในการรองรับของพื้นที่เพื่อการท่องเที่ยว o สำรวจและกำหนดปริมาณนักท่องเที่ยวและนักท่องเที่ยวที่จะเข้ามาในชุมชนให้สอดคล้องต่อความสามารถในการรองรับของชุมชนได้ o กำหนดมาตรฐานหรือวิธีการ และแนวทางการรองรับนักท่องเที่ยวและนักท่องเที่ยวของชุมชนอย่างเป็นธรรมและยั่งยืน o “ความสามารถในการรองรับของพื้นที่เพื่อการท่องเที่ยว” ที่กำหนดขึ้น ให้อยู่ภายใต้การบูรณาการร่วมกันขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และคณะกรรมการระดับหมู่บ้านหรือชุมชน
<p>10. การส่งเสริมสุขภาพและการรักษาความปลอดภัย</p>	<ul style="list-style-type: none"> o สร้างความตระหนักให้ชุมชนเกิดจิตสำนึกในการส่งเสริมสุขภาพและการรักษาความปลอดภัย o ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนต่อการส่งเสริมสุขภาพและการรักษาความปลอดภัย o สำรวจและกำหนดพื้นที่หรือตำแหน่งที่จะใช้ในการส่งเสริมสุขภาพและการรักษาความปลอดภัย o กำหนดมาตรฐานหรือวิธีการ และแนวทางการส่งเสริมสุขภาพและการรักษาความปลอดภัย o “การส่งเสริมสุขภาพและการรักษาความปลอดภัย” ที่กำหนดขึ้น ให้อยู่ภายใต้การบูรณาการร่วมกันขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และคณะกรรมการระดับหมู่บ้านหรือชุมชน
<p>11. การพัฒนาคุณภาพสิ่งแวดล้อมในกระชัง</p>	<ul style="list-style-type: none"> o กำหนดมาตรฐานหรือวิธีการ และแนวทางการพัฒนาคุณภาพสิ่งแวดล้อมในกระชังของชุมชนอย่างเป็นธรรมและยั่งยืน o ให้การสนับสนุนองค์ความรู้ และงบประมาณในการพัฒนาคุณภาพสิ่งแวดล้อมในกระชัง (มีอยู่แล้ว) ให้มีความเข้มแข็งและมีความหลากหลายของชนิดพันธุ์ต่าง ๆ มากขึ้น o “กลุ่มสิ่งแวดล้อมในกระชัง” ที่จัดตั้งขึ้น ให้อยู่ภายใต้การบูรณาการร่วมกันขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และคณะกรรมการระดับหมู่บ้านหรือชุมชน หรือกลุ่มบุคคลที่จัดตั้งขึ้นเพื่อการบริหารจัดการ

ตารางที่ 2 บัญญัติชุมชน (ต่อ)

ข้อบัญญัติ	หลักเกณฑ์
<p>12. การพัฒนากลุ่มแปรรูปและจำหน่ายผลิตภัณฑ์พื้นบ้าน</p>	<ul style="list-style-type: none"> o ให้ชุมชนจัดตั้งกลุ่มแปรรูปและจำหน่ายผลิตภัณฑ์พื้นบ้าน o กำหนดมาตรฐานหรือวิธีการ และแนวทางการพัฒนาแปรรูปและจำหน่ายผลิตภัณฑ์พื้นบ้านของชุมชนอย่างเป็นธรรมและยั่งยืน o ให้การสนับสนุนองค์ความรู้ และงบประมาณในการพัฒนาแปรรูปและจำหน่ายผลิตภัณฑ์พื้นบ้าน ให้มีความเข้มแข็งและมีความหลากหลายของผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ o “กลุ่มแปรรูปและจำหน่ายผลิตภัณฑ์พื้นบ้าน” ที่จัดตั้งขึ้น ให้อยู่ภายใต้การบูรณาการร่วมกันขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และคณะกรรมการระดับหมู่บ้านหรือชุมชน หรือกลุ่มบุคคลที่จัดตั้งขึ้นเพื่อการบริหารจัดการ
<p>13. การพัฒนากลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชน</p>	<ul style="list-style-type: none"> o สร้างความตระหนักให้ชุมชนเกิดจิตสำนึกในการอนุรักษ์ และฟื้นฟูสถานที่ท่องเที่ยวของชุมชน o ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนต่อการรักษาคุณภาพด้านการท่องเที่ยวของชุมชน o ให้ชุมชนจัดตั้งกลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านเกาะแรต เพื่อช่วยกันบริหารจัดการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรการท่องเที่ยวอย่างเป็นธรรมและยั่งยืน o สร้างเครือข่ายร่วมกับภาคีภาคส่วนต่าง ๆ ในการอนุรักษ์ ดูแลรักษาไว้ซึ่งทรัพยากรการท่องเที่ยวของชุมชน o “กลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านเกาะแรต” ที่จัดตั้งขึ้น ให้อยู่ภายใต้การบูรณาการร่วมกันขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และคณะกรรมการระดับหมู่บ้านหรือชุมชน หรือกลุ่มบุคคลที่จัดตั้งขึ้นเพื่อการบริหารจัดการ

2.2 ผังแม่บทชุมชน พบว่า คณะทำงานได้ร่วมกันวิเคราะห์ผลขั้นสุดท้าย เพื่อนำมาออกแบบและจัดทำผังแม่บทชุมชน (ภาพที่ 2) พร้อมกำหนดแนวทางการปรับปรุงฟื้นฟูย่านชุมชนเก่าของชุมชนเกาะแรต



ภาพที่ 2 ผังแม่บทชุมชนเกาะแรต
ที่มา: นรา พงษ์พานิช และคณะ (2559)

2.3 กรอบเวลาของแผนปฏิบัติการ พบว่า คณะทำงานได้ร่วมกันกำหนดแนวทางการปรับปรุงฟื้นฟูย่านชุมชนเก่าของชุมชนเกาะเรต ได้แก่ “แผนปฏิบัติการ” จำนวน 13 โครงการ และแนวทางการปรับปรุงฟื้นฟูจำนวน 37 กิจกรรม ตามรายละเอียดในตารางที่ 3

ตารางที่ 3 กรอบเวลาของแผนปฏิบัติการ

โครงการ	แนวทางการปรับปรุงฟื้นฟู	ปีที่ 1	ปีที่ 2	ปีที่ 3	ปีที่ 4
ด้านกายภาพ-สิ่งแวดล้อม					
1. การปรับปรุงและพัฒนาระบบสาธารณูปโภคและสาธารณูปการ	1) การก่อสร้างที่จอดรถ ขนาดประมาณ 50 คัน พร้อมทำเทียบเรือ	●			
	2) การปรับปรุงก่อสร้างทางเท้า และสะพานทางเดินศึกษาธรรมชาติและวิถีชีวิตชาวประมงพื้นบ้าน	●			
	3) การปรับปรุงติดตั้งระบบไฟฟ้าส่องสว่างรอบเกาะ	●			
	4) การก่อสร้างห้องน้ำสาธารณะ จำนวน 1 หลัง	●			
	5) การปรับปรุงก่อสร้างท่อและทางระบายน้ำรอบเกาะ	●			
	6) การก่อสร้างถังเก็บน้ำ ขนาดประมาณ 50 คิว (ตามจำนวนครัวเรือน)	○	●		
2. การอนุรักษ์สถาปัตยกรรมที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์	7) การจัดตั้งกลุ่มรักษาร้านเกาะเรต จำนวน 1 กลุ่ม	○	●		
	8) การจัดทำแผนการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์	○	●		
	9) การปรับปรุงและอนุรักษ์สถาปัตยกรรมที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ จำนวน 7 จุด	○	○	○	●
3. การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	10) การจัดทำแผนการอนุรักษ์และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (เป็นสมาชิกร่วมกับกลุ่มรักษาร้านเกาะเรต)	○	●		
	11) การกำหนดเขตอนุรักษ์พื้นที่ชายฝั่งทะเลรอบเกาะ	○	●		
	12) การกำหนดเขตอนุรักษ์พื้นที่ป่าไม้ชุมชน	○	●		
4. การจัดการมลพิษสิ่งแวดล้อม	13) การป้องกันและกำจัดขยะลอยน้ำ จำนวน 1 โครงการ	○	●		
	14) การติดตั้งถังดักไขมันครัวเรือน (ตามจำนวนครัวเรือน)	○	○	●	
	15) การส่งเสริมจิตสำนึกในการป้องกันและกำจัดมลพิษสิ่งแวดล้อม จำนวน 1 โครงการ	●	●	●	●

ตารางที่ 3 กรอบเวลาของแผนปฏิบัติการ (ต่อ)

โครงการ	แนวทางการปรับปรุงฟื้นฟู	ปีที่ 1	ปีที่ 2	ปีที่ 3	ปีที่ 4
5. การอนุรักษ์และ พัฒนาพื้นที่ว่าง สาธารณะและ ลานชุมชน	16) การปรับปรุงก่อสร้างลานชุมชนนอกประสงค์ จำนวน 1 ลาน	○	○	●	
	17) การปรับปรุงก่อสร้างลานกีฬาชุมชน จำนวน 1 ลาน (ภายในโรงเรียนบ้านเกาะแรต)	○	○	●	
	18) การปรับปรุงภูมิทัศน์และพื้นที่สีเขียวบริเวณพื้นที่ สาธารณะ จำนวน 2 พื้นที่	○	○	○	●
6. การพัฒนาพื้นที่ แนวป้องกันชายฝั่ง และเส้นทางหนี ภัยพิบัติ	19) การปรับปรุงก่อสร้างเขื่อนกันคลื่น จำนวน 2 จุด	●	●		
	20) การก่อสร้างแนวป้องกันชายฝั่งใหม่ จุดรวมพล และ เส้นทางหนีภัยพิบัติ จำนวน 1 โครงการ	○	○	●	●
	21) การสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในการรับมือ ภัยพิบัติ จำนวน 1 โครงการ	●	●	●	●
7. การใช้ประโยชน์ ที่ดิน	22) การจัดทำแผนที่การใช้ประโยชน์ที่ดินชุมชนเกาะแรต จำนวน 1 โครงการ	●			
ด้านสังคม-วัฒนธรรม					
8. การอนุรักษ์และ ส่งเสริมมรดก ภูมิปัญญาทาง วัฒนธรรม	23) การจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้เพื่ออนุรักษ์และส่งเสริม มรดกภูมิปัญญาชุมชนเกาะแรต จำนวน 1 ศูนย์ (เป็นสมาชิกร่วมกับกลุ่มรักษามรดกเกาะแรต)	○	●		
9. การส่งเสริมความ สามารถในการ รองรับของพื้นที่ เพื่อการท่องเที่ยว	24) การศึกษาและส่งเสริมความสามารถในการรองรับ ของพื้นที่เพื่อการท่องเที่ยว จำนวน 1 โครงการ	●	●	●	●
	25) การส่งเสริมและสร้างภาพลักษณ์อันดีงามของชุมชน เพื่อการท่องเที่ยว	●	●	●	●
10. การส่งเสริมสุขภาพ และการรักษา ความปลอดภัย	26) การส่งเสริมกิจกรรมการออกกำลังกายภายในชุมชน เกาะแรต จำนวน 1 โครงการ	●	●	●	●
	27) การอยู่เวรรักษาความปลอดภัยของชุมชนบ้านเกาะ แรต จำนวน 1 โครงการ	●	●	●	●
	28) การติดตั้งระบบกล้องวงจรปิด (CCTV) จำนวน 4 จุด พร้อมศูนย์ควบคุม	●			
	29) การติดตั้งระบบเสียงตามสาย จำนวน 10 จุด พร้อม ศูนย์ควบคุม	●			
	30) การติดตั้งระบบเครือข่ายอินเทอร์เน็ตไร้สาย (Free Wi-Fi) จำนวน 4 จุด	●			

ตารางที่ 3 กรอบเวลาของแผนปฏิบัติการ (ต่อ)

โครงการ	แนวทางการปรับปรุงฟื้นฟู	ปีที่ 1	ปีที่ 2	ปีที่ 3	ปีที่ 4
ด้านนโยบาย-เศรษฐกิจ					
11. การพัฒนากลุ่มแปรรูปและจำหน่ายผลิตภัณฑ์พื้นบ้าน (มีกลุ่มเดิม)	31) การส่งเสริมความรู้ด้านการตลาดของสินค้าชุมชน เกษะเรต จำนวน 1 โครงการ	●	●	●	●
	32) การส่งเสริมการแปรรูปผลิตภัณฑ์สัตว์น้ำ จำนวน 1 โครงการ	●	●	●	●
	33) การส่งเสริมการออกแบบบรรจุภัณฑ์สำหรับสินค้าชุมชนเกษะเรต จำนวน 1 โครงการ	●	●	●	●
12. การพัฒนากลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชน	34) การจัดตั้งกลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนเกษะเรต จำนวน 1 กลุ่ม	○	●		
	35) การส่งเสริมความรู้ด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชน และทุนในการขยายกิจ จำนวน 1 โครงการ	○	●	●	●
13. การพัฒนากลุ่มเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำในกระชัง	36) การจัดตั้งกลุ่มการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำในกระชัง จำนวน 1 กลุ่ม	○	●		
	37) การส่งเสริมความรู้ด้านการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำในกระชังและการตลาด และทุนในการขยายกิจ จำนวน 1 โครงการ	○	●	●	●

หมายเหตุ: ○ ช่วงเตรียมดำเนินการ ● ช่วงการพัฒนาโครงการ

กล่าวโดยสรุป จากผลการศึกษาแนวทางการปรับปรุงฟื้นฟูย่านชุมชนเก่าของชุมชนเกษะเรต มีประเด็นสำคัญที่ประชาชนในชุมชนเกษะเรตมีความวิตกกังวล และความจำเป็นเร่ง ที่สามารถสรุปออกในของแต่ละด้าน ดังนี้ (1) ด้านกายภาพ-สิ่งแวดล้อม คือ โครงการการปรับปรุงและพัฒนาระบบสาธารณูปโภคและสาธารณูปการ เช่น การปรับปรุงก่อสร้างทางเท้า สะพานทางเดินศึกษาธรรมชาติและวิถีชีวิตชาวประมงพื้นบ้าน และการก่อสร้างที่จอดรถขนาดประมาณ 50 คัน พร้อมท่าเทียบเรือ เป็นต้น (2) ด้านสังคม-วัฒนธรรม คือ โครงการอนุรักษ์และส่งเสริมมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม เช่น การจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้เพื่ออนุรักษ์และส่งเสริมมรดกภูมิปัญญาชุมชนเกษะเรต (รวมทั้งการซ่อมบำรุงอาคารเก่าที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ บ่อน้ำจืดโบราณ และศาลเจ้า) เป็นต้น และ (3) ด้านนโยบาย-เศรษฐกิจ คือ โครงการพัฒนากลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชน เช่น การส่งเสริมความรู้ด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชนและทุนในการขยายกิจ และการจัดตั้งกลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนเกษะเรต เป็นต้น

3. การนำเสนอและผลักดันผลการศึกษาสู่การปฏิบัติจริง

คณะทำงานได้ร่วมกันจัดการประชุม ณ เทศบาลเมืองดอนสัก อำเภอดอนสัก จังหวัดสุราษฎร์ธานี เพื่อนำเสนอผลการศึกษาและเชื่อมโยงเร่งรัดชุมชนและเทศบาลเมืองดอนสัก โดยการนำของผู้นำชุมชนเกาะแรต ตัวแทนชุมชนเกาะแรต นายกเทศมนตรี และผู้บริหารเทศบาลเมืองดอนสัก รวมทั้งบุคลากรที่มีความรู้ความชำนาญเกี่ยวข้องเข้าร่วมประชุมอย่างพร้อมเพรียงกัน ทั้งนี้ คณะทำงานได้ร่วมกันชี้แจงรายละเอียดความเป็นมาและผลการศึกษาของโครงการฯ พร้อมทั้งนำเสนอและผลักดันผลการศึกษาเป็นที่เรียบร้อย ซึ่งนายกเทศมนตรีและผู้บริหารเทศบาลเมืองดอนสักได้ให้ข้อคิดเห็นและเสนอแนะต่อโครงการ พร้อมทั้งรับผลการศึกษาดังกล่าวไปใช้เป็นแนวทางการวางนโยบายการปรับปรุงฟื้นฟูแก้ไขปัญหา และพัฒนาชุมชนเกาะแรตอย่างยั่งยืน ตามความเร่งด่วนหรือความจำเป็นในปีงบประมาณ พ.ศ. 2560-2561 เช่น โครงการปรับปรุงก่อสร้างทางเท้าและสะพานทางเดินศึกษาธรรมชาติ โครงการปรับปรุงก่อสร้างเขื่อนกันคลื่น โครงการในด้านการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์และมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม และโครงการจัดตั้งกลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านเกาะแรต เป็นต้น

การสรุปข้อค้นพบ อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

1. สรุปข้อค้นพบ

จากการศึกษาแนวทางการปรับปรุงฟื้นฟูย่านชุมชนเก่าของชุมชนเกาะแรต ได้ประยุกต์ใช้แนวคิดการวางแผนเชิงปฏิบัติการโดยชุมชนและการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม มาเป็นกรอบการดำเนินงานและกระบวนการศึกษา โดยการศึกษาครั้งนี้ มีการระดมสมองของกลุ่มตัวแทนชุมชน ด้วยวิธีการศึกษาและสำรวจสภาพปัญหาและศักยภาพของชุมชนเกาะแรตผ่านการใช้แผนที่เดินดิน และนำมาวิเคราะห์ข้อมูลอย่างง่าย เพื่อสร้างความเข้าใจในภาพรวมของชุมชน แล้วนำข้อมูลที่ได้มาร่วมกันออกแบบและจัดทำแบบสัมภาษณ์ และแบบสอบถามเพื่อเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง ด้วยวิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ด้วยสถิติเชิงพรรณนา เพื่อนำมาวิเคราะห์ ออกแบบ และจัดทำเป็นบัญญัติชุมชนเพื่อกำหนดหลักเกณฑ์หรือตัวชี้วัดสำหรับใช้เป็นข้อตกลงร่วมกันของชุมชน ในการสร้างและส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนให้สอดคล้องกับผังแม่บทชุมชน และแนวทางการปรับปรุงฟื้นฟูย่านชุมชนเก่าของชุมชนเกาะแรต ที่ประกอบด้วย “แผนปฏิบัติการ” จำนวน 13 โครงการ และแนวทางการปรับปรุงฟื้นฟู จำนวน 37 กิจกรรม ภายใต้กรอบเวลาของแผนปฏิบัติการโดยเรียงตามความเร่งด่วนและความสำคัญ

โดยผลการศึกษา พบว่า สภาพปัญหาของชุมชนเกาะแรตแบ่งออกเป็น 3 ด้านสำคัญ และมีประเด็นปัญหาทั้งหมด 30 หัวข้อ ประกอบด้วย ด้านกายภาพ-สิ่งแวดล้อม จำนวน 16 หัวข้อ ด้านสังคม-วัฒนธรรม จำนวน 8 หัวข้อ และด้านนโยบาย-เศรษฐกิจ จำนวน 6 หัวข้อ ดังรายละเอียดที่กล่าวมาข้างต้น ส่วนศักยภาพของชุมชนเกาะแรต พบว่า ชุมชนมีฐานทรัพยากรสัตว์น้ำและที่มีความอุดมสมบูรณ์และความหลากหลายทางชีวภาพในทะเลบริเวณรอบเกาะแรต ทำให้มีอาหารทะเลสด หรือผลิตภัณฑ์อาหารทะเลแปรรูปที่มีคุณภาพและเป็นที่ยอมรับโดยทั่วไป รวมทั้งทรัพยากรการท่องเที่ยวของเกาะแรต ที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติหรือที่มนุษย์

สร้างขึ้น เช่น หมู่เกาะและท้องทะเลที่สวยงาม พะยูงและโลมาหลังโหนก หรือโลมาสีชมพู ศาลเจ้าทั้ง 4 แห่ง ปอน้ำจืดโบราณ และอาคารบ้านเรือนโบราณที่มีสถาปัตยกรรมแบบชาวจีนไหหลำ ภาษา ประเพณี และวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ เป็นต้น พร้อมทั้งนำเสนอผลการศึกษา เพื่อเชื่อมโยงและเร่งรัดชุมชนและเทศบาลเมืองดอนสัก ไปสู่นโยบายและการปฏิบัติจริง

นอกจากนี้ ผลจากการที่ประชาชนในชุมชนเกาะเรตได้ร่วมกันขับเคลื่อนโครงการนี้ตามกรอบแนวคิดของการวิจัยภายใต้การมีส่วนร่วม ทำให้เกิดพลวัตในมิติการเปลี่ยนแปลงของชุมชนในหลายมิติ ได้แก่ (1) เกิดการรวมกลุ่มของคณะทำงานโครงการฯ ที่ทำให้นักคณะกรรมการเกิดองค์ความรู้และทักษะในการสำรวจบริบทเชิงพื้นที่ การออกแบบและสร้างเครื่องมือวิจัย คือ แผนที่เดินดิน แบบสัมภาษณ์ แบบสอบถาม รวมทั้งกระบวนการออกแบบวางแผนชุมชน (2) เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมจากภาคประชาชน และการความตระหนักรู้ของคนในชุมชน ในเรื่องการบริหารจัดการด้านการอนุรักษ์และการสืบสานลักษณะทางสังคม วิถีชีวิต มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การใช้ประโยชน์ที่ดิน การแปรรูปและจำหน่ายผลิตภัณฑ์พื้นบ้าน การท่องเที่ยว การส่งเสริมสุขภาพและการรักษาความปลอดภัยของชุมชนด้วยการพึ่งพาตนเอง ส่งผลให้เกิดการจัดตั้งกลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนเกาะเรต กลุ่มอนุรักษ์มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมชุมชนเกาะเรต และกลุ่มผลิตภัณฑ์อาหารทะเลชุมชนเกาะเรต (3) เกิดการต่อยอดในเชิงนโยบายและแผนการพัฒนาโครงการต่าง ๆ จากผลของการศึกษาคั้งนี้ ทั้งจากเทศบาลเมืองดอนสักที่ได้ดำเนินการจัดสรรงบประมาณประจำปี พ.ศ. 2560-2561 และได้ดำเนินการตามโครงการที่กล่าวมาแล้วข้างต้นในหัวข้อผลการวิจัย (หัวข้อย่อยการนำเสนอและผลักดันผลการศึกษาสู่การปฏิบัติจริง) อีกทั้งยังมีการต่อยอดจากภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้องในระหว่างปี พ.ศ. 2561-2562 จากมหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี ส่งผลต่อการยกระดับศักยภาพของคนในชุมชน เช่น โครงการส่งเสริมการอนุรักษ์มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมชุมชนเกาะเรต โครงการส่งเสริมความรู้ด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชน

โครงการส่งเสริมการออกแบบบรรจุภัณฑ์สำหรับสินค้าชุมชนเกาะเรต และโครงการส่งเสริมความรู้ด้านการตลาดและการแปรรูปผลิตภัณฑ์สัตว์น้ำชุมชนเกาะเรต เป็นต้น รวมทั้งคณะทำงานยังได้รับเชิญเข้าร่วมประชุมเชิงปฏิบัติการ เรื่อง “การพัฒนาเครื่องมือและกลไกสำหรับองค์กรพื้นฟูเมืองและย่านชุมชนเก่า” เมื่อวันที่ 22 มกราคม พ.ศ. 2559 เวลา 09.00-12.00 น. ณ โรงแรมเอเชีย อำเภหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา และได้รับเชิญร่วมเสวนา เรื่อง “คุณค่าชุมชนและเมืองเก่าภาคใต้สู่การฟื้นฟูอนุรักษ์และพัฒนา” เมื่อวันที่ 11 กันยายน 2559 เวลา 08.30-16.30 น. ณ ห้องประชุมอาคารอเนกประสงค์ ชั้น 3 เทศบาลนครตรัง จังหวัดตรัง โดยกรมการสถาปนิกชุมชน สมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์ ร่วมกับมูลนิธิสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ และสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) ซึ่งมีเป้าประสงค์สำคัญเพื่อการถอดบทเรียนและองค์ความรู้ต่าง ๆ จากการทำงานฟื้นฟูย่านชุมชนเก่า เพื่อร่วมกันสร้างกระบวนการและกลไกความร่วมมือ และเพื่อหารือแนวความคิดการจัดตั้งองค์กรเพื่อบริหารจัดการการฟื้นฟูเมืองและย่านชุมชนเก่าในประเทศไทย

กล่าวโดยสรุป ชุมชนเกาะเรตสามารถสร้างแนวทางการปรับปรุงฟื้นฟูย่านชุมชนเก่าของชุมชนเกาะเรต ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ พร้อมทั้งผลักดันสู่การปฏิบัติจริงเพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนต่อไป

2. อภิปรายผล

ประชาชนในชุมชนบ้านเกาะแรตมีความเข้าใจในภาพรวมของชุมชนทั้งด้านสภาพปัญหาและศักยภาพของชุมชนเกาะแรตมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะผลจากการดำเนินงานครั้งนี้ทำให้ผู้ที่เข้าร่วมการวิจัยได้เกิดความรับผิดชอบในบทบาทและหน้าที่ของตน สำหรับการศึกษและสำรวจเพื่อระดมสมองในการวิเคราะห์และออกแบบเพื่อจัดทำบัญญัติชุมชนและผังแม่บทชุมชน ตามแนวคิดของ เดชา บุญค้ำ (2539) และเยาวลักษณ์ จันทมาศ (2556) ซึ่งเป็นการผสมผสานองค์ความรู้ในการออกแบบเชิงพื้นที่เข้ากับองค์ความรู้ดั้งเดิมของคนในชุมชน ที่ตั้งเอามิติด้านกายภาพ-สิ่งแวดล้อม ด้านสังคม-วัฒนธรรม และด้านนโยบาย-เศรษฐกิจของชุมชนมาออกแบบร่วมกัน อีกทั้งยังสอดคล้องกับแนวคิดของ ระหัตถ์ โรจนประดิษฐ์ (2554) ที่กล่าวถึงแนวทางการพัฒนานโยบายสาธารณะในการออกแบบชุมชนโดยอาศัยเกณฑ์การพิจารณาที่สอดคล้องกับบริบทของชุมชนที่จะนำไปใช้สู่การปฏิบัติได้จริง ตามแนวคิดของ ACPHD (2004); UNDP (2015); UN-HABITAT (2007) และ ณพงค์ นพเทตุ (2554)

นอกจากนี้ในการกำหนดแนวทางการปรับปรุงฟื้นฟูย่านชุมชนเก่าของชุมชนเกาะแรต มีความสอดคล้องกับแนวคิดการวางผังปฏิบัติการโดยชุมชน และแนวคิดการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของตามแนวคิดของ วรณดี สุทธินรากร (2557) ที่มุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน และการสร้างพันธมิตรระหว่างกลุ่มในชุมชนรวมทั้งหน่วยงานจากภาครัฐ ภายใต้ความร่วมมือในการศึกษา การสำรวจ การประเมิน การวิเคราะห์ การจัดลำดับความสำคัญ การออกแบบ และการกำหนดแนวทางแก้ไขและการพัฒนาอย่างยั่งยืนตามแนวคิดของ อลิศรา ชูชาติ (อมรวิรัช นาคทรพรพ และดวงแก้ว จันท์สระแก้ว, 2541)

3. ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาครั้งนี้ คณะทำงานได้นำเสนอผังแม่บทชุมชน รวมทั้งแนวทางการปรับปรุงฟื้นฟูย่านชุมชนเก่าของชุมชนเกาะแรตนั้น หากนักวิจัย ชุมชน หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเห็นสมควรนำข้อเสนอดังกล่าวไปดำเนินการต่อไป ควรอยู่ภายใต้กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนบ้านเกาะแรต และการศึกษาอย่างรอบด้านอีกครั้งหนึ่งตามกรอบเวลาของแผนปฏิบัติการ โดยเป็นข้อเสนอเชิงนโยบายที่ต่อยอดจากผลการศึกษาข้างต้นที่มีความจำเป็นและความสำคัญในการแก้ไขปัญหาในระยะยาว รวมทั้งการปรับปรุงฟื้นฟูและการพัฒนาย่านชุมชนเก่าอย่างยั่งยืน คือ การจัดตั้งกลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนเกาะแรต

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้ได้รับทุนสนับสนุนจากกรมการสถาปนิกชุมชน สมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์ ร่วมกับมูลนิธิสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ และสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน

บรรณานุกรม

- กรวรรณ รุ่งสว่าง. (2560). *การวิเคราะห์สถานภาพการเป็นเมืองสร้างสรรค์กรณีศึกษาชุมชนเมืองขอนแก่นราชบุรีและบางแสน* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยศิลปากร, กรุงเทพฯ).
- กฤษดา แพทย์หลวง. (2556). *นวัตกรรมในอุตสาหกรรมสร้างสรรค์: กรณีศึกษาองค์กรธุรกิจชุมชนในอุตสาหกรรมมรดกทางวัฒนธรรม*. *วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย*, 33(ฉบับพิเศษ), 142-158.
- ณพงศ์ นพเกตุ. (2554). *การพัฒนากระบวนการ “วางผังแม่บทชุมชนเชิงรุกโดยชุมชน”: กรณีผังแม่บทภูมิทัศน์เทศบาลตำบลปริก* (รายงานการวิจัย). กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ.
- เดชา บุญค้ำ. (2539). *การวางผังบริเวณ (Site Planning)*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นรา พงษ์พานิช, สุธี ศรีฟ้า, และฉัตรชัย พงศ์พิชิตชัย. (2559). *แนวทางการปรับปรุงฟื้นฟูย่านชุมชนเก่าบนเกาะขนาดใหญ่ กรณีศึกษาชุมชนเกาะเรต อำเภอดอนสัก จังหวัดสุราษฎร์ธานี* (รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์). กรุงเทพฯ: สมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์, กรมการนิคมและเคหะชุมชน.
- บุญชม ศรีสะอาด. (2556). *การวิจัยเบื้องต้น* (พิมพ์ครั้งที่ 9). กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์น.
- มูลนิธิเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนภาคเหนือ. (2554). *เอกสารประกอบการเรียนรู้ ข้อบัญญัติท้องถิ่นกับการปฏิรูประบบการจัดการทรัพยากร กรณีการพัฒนาข้อบัญญัติท้องถิ่นตำบลทาเหนือ*. เชียงใหม่: ผู้แต่ง.
- ยงธินศรี พิมพ์เสถียร. (2557). *การปรับปรุงฟื้นฟูเมืองและการอนุรักษ์เมือง* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- เยาวลักษณ์ จันทมาศ. (2556). *การจัดทำผังชุมชนเพื่อรับมือกับการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศ และการจัดการภัยพิบัติ*. สืบค้นเมื่อ 10 กรกฎาคม 2558, จาก <http://www.sdfthai.org/aticle/a-011.html>
- ระหัตร์ ไรจนประดิษฐ์. (2554). *การออกแบบชุมชนเมืองในสหราชอาณาจักร*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เรือนแก้ว ภัทรานุประวัติ. (2557). *การสืบทอดความเป็นเงินสู่ลูกหลานในสังคมไทย*. *วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย*, 34(2), 174-193.
- วรรณดี สุทธิธารกร. (2557). *การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมและกระบวนการทางสำนึก*. กรุงเทพฯ: สยาม.
- วัชรภรณ์ เครือพันธ์. (2554). *แนวทางการฟื้นฟูบริเวณชุมชนเก่า บ้านสิงห์ท่า จังหวัดยโสธร*. *วารสารวิจัยและสาระสถาปัตยกรรม/การผังเมือง*, 8(2), 69-80.
- อมรวิรัช นาคทรพร, และดวงแก้ว จันท์สระแก้ว. (2541). *การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม: ข้อคิดแนวทาง และประสบการณ์ของผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อลิศรา ชูชาติ*. ใน *บทความประกอบการประชุมปฏิบัติการ เรื่อง การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- อรทัย กีกผล. (2559). *Urbanization เมื่อ “เมือง” กลายเป็นโจทย์ของการบริหารจัดการท้องถิ่นสมัยใหม่*. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.
- เอี่ยมพร หลินเจริญ. (2555). *เทคนิคการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ*. *วารสารการวัดผลการศึกษามหาวิทยาลัยมหาสารคาม*, 17(1), 17-29.
- สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. (2552). *มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม*. กรุงเทพฯ: ผู้แต่ง.

สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (2558). *โครงการนำมาตรฐานคุณภาพสิ่งแวดล้อมศิลปกรรม ประเภทย่านชุมชนเก่าไปสู่การปฏิบัติ: แผนจัดการการอนุรักษ์และปรับปรุงสภาพแวดล้อมย่านชุมชนเก่าท่าอุเทน จังหวัดนครพนม*. กรุงเทพฯ: พรอพเพอร์ตี้ พรินท์.

Alameda County Public Health Department. (2004). *A Handbook for Participatory Community Assessments: Experiences from Alameda County*. Oakland, CA: Author.

Likert, R. (1967). *The Method of Constructing and Attitude Scale*. In M. Fishbein (Ed.), *Attitude theory and measurement* (pp. 90-95). New York, NY: Wiley.

Marshall, C., & Rossman, G. (2006). *Doing Participatory Action Research* (4th Ed.). Thousand Oaks, CA: Sage.

Taylor, N. (2007). *Urban Planning Theory since 1945*. London: Sage.

United Nations Development Programme. (2015). *Ache-Nias Settlement Support Program: ANSSP guidelines. CAP (Community Action Plan) and Village Mapping*. UNDP. Retrieved July 10, 2015, from <http://www.unhabitat-indonesia.org/files/book-1407.pdf>

United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. (2008). *Sustainable Development – A Pacific Islands perspective. A Report on Follow Up to the Mauritius 2005. Review of the Barbados Programme of Action*. Apia, Samoa: UNESCO, Cluster Office for the Pacific States.

United Nations Environment Programme. (2014). *Emerging Issues for Small Island Developing States. Results of the UNEP Foresight Process*. Nairobi, Kenya: Author.

United Nations Human Settlements Programme. (2007). *People's Process in Post-Disaster and Post-Conflict Recovery and Reconstruction: Community Action Planning*. Fukuoka, Japan: UN-HABITAT, Regional Office for Asia and the Pacific.